AARDRIJKSKUNDE

—EN—

GESCHIEDENIS

—VAN DEN—

ORANJEVRIJSTAAT

Jna. du Plessis

1/6

AARDRIJKSKUNDE

AARDRIJKSKUNDE

EN

GESCHIEDENIS

VAN DEN

ORANJEVRIJSTAAT.

[VOOR SCHOOLGEBRUIK.]

(Opgesteld door de Commissie, benoemd door den Volksraad, tot het vervaardigen van Hollandsche Schoolboeken.)

DERDE VERBETERDE DRUK.

BLOEMFONTEIN:
O.V.S. Nieuwsblad Maatschappij—C. Borckenhagen.

1892.

AARDRIJKSKUNDE EN GESCHIEDENIS

VAN DEN

ORANJEVRIJSTAAT.

GRENZEN.

De Oranjevrijstaat wordt begrensd:

Ten Zuiden door de *Oranjerivier*; ten Oosten door *Basoetoland* en de Kolonie *Natal*; ten Noorden door de *Zuid-Afrikaansche Republiek* (of de Transvaal); ten Westen door een gedeelte der *Z. A. Republiek* en het gedeelte der Kaapkolonie bekend als *Griqualand West*.

De Grenslijn tusschen Basoetoland en den Oranjevrijstaat loopt volgens de *Conventie van Aliwal Noord* (Febr. 12, 1869);

Van de samenvloeiing van de Kornetspruit met de Oranjerivier, langs het midden van eerstgemelde spruit naar het punt naast aan Olifantsbeen; van Olifantsbeen naar de zuidpunt van Langeberg; langs den top van Langeberg naar het noordwestelijk uiteinde daarvan; van daar, in dezelfde richting, naar de Caledonrivier; langs het midden van de Caledonrivier tot haren oorsprong in de Drakensbergen.

De Grenslijn tusschen de Kolonie Natal en den Oranjevrijstaat loopt van den oorsprong der *Caledonrivier* in den Drakensberg, en langs den Drakensberg naar den oorsprong van de *Gansvallei* (spruit), die op den kortsten afstand is van het Noordelijk Baken der Kolonie Natal.

De Grenslijn tusschen de Zuid-Afrikaansche Republiek (Transvaal) en den Oranjevrijsaat, bepaald door de scheidsrechterlijke uitspraak van

Luitenant-Gouverneur Keate ("*Keate Award*" 19 Febr. 1870), loopt: van den oorsprong van de *Gansvallei* (spruit), die op den kortsten afstand is van het Noordelijk Baken der Kolonie Natal, langs de *Gansvallei* en de *Kliprivier* (1) tot waar laatstgenoemde in de *Vaalrivier* valt; van daar (overeenkomstig de Conventie van Zandrivier, 18 Januari 1852) met de *Vaalrivier* af.

De Grenslijn tusschen dat gedeelte der Kaapkolonie bekend als Griqualand West en den Oranjevrijstaat loopt volgens de overeenkomst gesloten tusschen Graaf Carnarvon en President Brand (13 Juli 1876): van *Rama* (fontein) over *Davids Graf* (dicht boven de samenvloeiing van Riet- en Modderrivier), naar het baken dat op *Tarentaal-kop* staat; van daar met een rechten hoek tot dicht aan *Bultfontein* (Diamantmijn); van daar met enkele onbeduidende afwijkingen in eene rechte lijn naar den top van *Platberg* en naar *Vaalrivier.*

NATUURLIJKE GESTELDHEID DES LANDS.

De Vrijstaat is een uitgestrekt tafelland gemiddeld 4000 voet boven de oppervlakte der zee gelegen, afhellende van de Drakensbergen ten oosten des lands, naar het dal van de Vaalrivier in het noorden en

(1). De Heer Keate heeft in zijne uitspraak verkeerdelijk aangenomen, dat Kliprivier de eigenlijke Vaalrivier was. In werkelijkheid ontspringt de Vaalrivier nabij Klipstapel in de Transvaal.

westen. Tengevolge van die afhelling hebben de rivieren, met uitzondering van de Caledon en hare zijtakken, eene richting naar het noorden en het westen.

In het oosten alleen vindt men samenhangende heuvelreeksen; in het zuiden worden de vlakten nu en dan door eene verzameling "kopjies" afgebroken, terwijl in het noordwesten en noorden de eindelooze, golvende vlakten zich, door niets afgewisseld, uitstrekken, en slechts hier en daar een afzonderlijk staande heuvel, een "kopje alleen," zich eenzaam verheft.

Deze vlakten waren in vroegere tijden bedekt met eene zure grassoort, die echter in het zuiden grootendeels door "boschjes" of heideplanten, op andere plaatsen door eene zoete grassoort verdrongen is, terwijl tusschenbeide gemengd veld (ook "gebroken veld" genoemd), uit gras en "boschjes" bestaande, voorkomt.

Het land is tegenwoordig bijna boomloos. Er zijn echter teekenen genoeg voorhanden dat dit vroeger niet altijd het geval is geweest. In de kloven der bergen en aan de oevers der rivieren zijn nog boomen genoeg te vinden, voornamelijk doorn- en wilgeboomen, en in het noordwesten (in de vallei van Vetrivier) vindt men nog verspreide overblijfselen van Kameeldoornbosschen, die het land op een park doen gelijken.

Het land is het meest voor de veeteelt geschikt. Uitvoer van wol en huiden, en handel in vee zullen wel steeds de voornaamste bronnen van inkomst blijven. Een betrekkelijk klein gedeelte van de oppervlakte is onder cultivatie gebracht. Het oosten (het bekken der Caledon-rivier) is echter door het meer vochtige klimaat uitnemend voor den landbouw

geschikt, en kan de korenschuur van het land genoemd worden. Overal elders is voor graan (uitgezonderd mielies en kafferkoorn) kunstmatige besproeiing een onmisbaar vereischte.

Tot besproeiing van den bodem en tot het drenken van het vee wordt het afloopend water in op geschikte plekken aangelegde "dammen" opgevangen en bewaard, en door middel van zoodanige dammen is zelfs het dorre "Middenveld" tusschen de Modderrivier en Vetrivier bewoonbaar gemaakt voor menschen en vee. Overal, waar hij genoegzaam besproeid kan worden, toont de bodem zich bij uitstek vruchtbaar en in staat nagenoeg alle producten der warme gematigde luchtstreek voort te brengen.

De boomgaarden en moestuinen van de meeste boerenplaatsen strekken daarvoor tot bewijs. Het is te hopen dat het spoedig zoover moge komen dat geen meel, geen melk, boter, kaas, groenten en vruchten meer uit andere landen behoeven te worden ingevoerd.

GROOTTE EN VORM.

De Oranjevrijstaat heeft een gemiddelde lengte van omtrent 400 mijl; en een oppervlakte van zoowat 48,326 vierkante mijl of 14,983,000 morgen gronds.

Het land heeft den vorm van een *boontje* of *niertje*.

BEVOLKING.

Het aantal inwoners is, volgens den Census gehouden op 31 Maart 1890 (die waarschijnlijk niet bijzon-

der nauwkeurig is), 207,503, waarvan 77,716 blanken, en 129,787 kleurlingen zijn. Het aantal burgers tusschen den ouderdom van 18 en 60 jaar, die volgens wet onderworpen zijn aan commandodienst is 17,381.

Inkomsten en Uitgaven.—De inkomsten van den Staat zijn omtrent £370,000 's jaars, en de uitgaven omtrent hetzelfde. De voornaamste uitgaven zijn voor de Civiele en Rechterlijke Departementen, en van het Departement van Publieke Werken.

OPVOEDING EN EEREDIENST.

De opvoeding van blanke kinderen is een der voornaamste voorwerpen van de zorg der Regeering.

Er bestaat een Gouvernements stelsel van Onderwijs, aan welks hoofd een Superintendent is geplaatst, bijgestaan door eenen Inspecteur.

Gedurende het Schooljaar 1890-91 waren er in den Vrijstaat (behalve de niet door het Gouvernement ondersteunde private scholen) 71 scholen met 110 onderwijzers en 7 kweekelingen. Het aantal leerlingen op die scholen bedroeg bijna 3,000, terwijl de uitgaven meer dan £15,000 bedroegen.

De Staatsscholen zijn verdeeld in stads- en dorpsscholen, wijksscholen, en rondgaande scholen ; en de onderwijzers in onderwijzers der eerste, tweede en derde klas, volgens de examens, door hen afgelegd voor de Commissie van Examinatoren. Deze Commissie bestaat uit 9 leden door den President benoemd, en reikt certificaten van bekwaamheid uit in de rechtsgeleerdheid, het landmeten, het onderwijzersvak, en de letteren en wetenschap in 't algemeen.

Het *Grey College* en het *Dames Instituut* te Bloemfontein zijn de eenige inrichtingen door den Staat ondersteund, alwaar hooger onderwijs gegeven wordt.

Godsdienst : De groote meerderheid der bevolking behoort tot de Nederduitsche Gereformeerde Kerk, welke bijna in ieder dorpje van den Staat een kerkgebouw heeft. Deze Kerk wordt door den Staat ondersteund tot een bedrag van £6,000 per jaar. De Synode vergadert om de twee jaar te Bloemfontein in de maand Mei, en bestaat uit den predikant en een ouderling van iedere gemeente.

Ook hebben de Anglikanen, Wesleyanen, Lutherschen, en Roomsch-Katholieken, kerken en schoolinrichtingen in verschillende steden en dorpen.

De Anglikaansche Kerk toch bezit vele kerkgebouwen, en heeft vooral in de hoofdstad verschillende scholen gesticht, waarvan het St. Andrew's College (voor jongens) en St. Michael's Home (voor meisjes) de voornaamste zijn.

Zendingstaties : Te Witzieshoek is er eene zendingstatie van de N. G. Kerk gevestigd ; te Bethanie eene van het Berlijnsche Genootschap. Ook te Maboelelo in het district Ladybrand en te Vogelstruiskooi in het district Fauresmith zijn zending-staties.

DIERENRIJK.

De voornaamste wilde dieren nog in ons land te vinden, zijn : de Blesbok, de Springbok, enkele Wildebeesten, de Duikerbok, de Reebok, en de Steenbok ; Hazen (Spring-, Kol- en Rooipoothaas), Aardvarkens, de Armadillo (of Itimagau), de Wildekat, de Mierkat,

de Muishond, het IJzer- (of Stekel-) varken, en de Egel (of klein Stekelvarken). Den Jakhals, den Wolf (Hyena) en den Wilden Hond vindt men nog hier en daar, ofschoon zij gelukkig bijna uitgeroeid zijn.

Schildpadden van verschillende soorten vindt men vrij algemeen.

Vogels: De voornaamste wilde vogels zijn: de Pauw, de Korhaan (bont en blauw), de Kieviet, het Dravertje, de Tarentaal (of Wildehoender), de Fazant (eene kleine soort alleen langs Valschrivier te vinden), de Patrijs (Bruin- en Roodvlerk, en de Namakwa), de Wildegans, Eendvogels van verschillende soorten, het Waterhoen, de Wildemakauw (of Muskus-eend), de Mahem, de Kraanvogel, de Secretaris, de Hamerkop en de Groote-Sprinkhaanvogel, die in enkele gedeelten van den Staat gevonden wordt, en dezelfde vogel is als de Europeesche ooievaar.

Van de kleinere vogels heeft men het Bosch-, Tortel- en Namakwaduifje, den Vink, de Musch (of "Moschje") en een klein vogeltje dat altijd nabij de wagenwegen zit en "Leeuwerikje" genoemd wordt.

Er zijn ook vele soorten van Valken, Gieren (of "Aasvogels"), Arenden, Uilen, en andere roofvogels.

Visschen: De Vrijstaatsche stroomen zijn goed van visch voorzien, die ofschoon zeer vol graten, goed van smaak is.

Onder deze visschen vindt men de *Barber* (Clarias Capensis), die alleen in de Oranjerivier en hare zijtakken gevonden wordt. Deze visch wordt somtijds van 6 tot 7 voet lang, heeft niet vele graten en geene schubben, is te onderscheiden door zijn grooten en leelijken kop, en heeft 8 *Cirri* of voelhorens aan de onderlip.

De *Geelvisch*, zoo genoemd wegens zijne geelachtige kleur, wordt in alle Vrijstaatsche rivieren aangetroffen, en weegt 18 tot 20 pond.

De *Kalverkop* wordt meestal in de Valschrivier gevangen, en is bijna even goed van smaak als de Geelvisch.

De *Onderbek*, zoo genoemd omdat hij den mond verder naar onderen heeft dan de andere visschen.

De *Witvisch*, zoo genoemd omdat zijne kleur lichter is dan die der andere visschen. Hij is niet zoo goed van smaak als de andere, en is ook vol losse graten, zijnde die niet alleen aan de ruggegraat verbonden, maar ook door het geheele lichaam verspreid.

Behalve visschen vindt men ook in de rivieren de *Iguana* (of "Likoeaan") en de *Waterschildpad*.

Slangen: De voornaamste slangen in den Vrijstaat te vinden, zijn:

De *Poffader (vipera arietans)*, de *Gele-* en de *Bruine-Kapel* (Naia Haje) en de *Spuugslang*. Laatstgemelde kan op eenen afstand van 3 of 4 treden haar venijn uitwerpen, en indien men niet voorzichtig is en beneden den wind staat, raakt het speeksel allicht het oog, waarvan het gevolg kan zijn dat men dagen lang blind blijft.

Verder heeft men de *Schaapsteker* (Trimerorhinus Rhombeatus), de *Boomslang* (Dendrophis), de *Berg adder* (Vipera Atropos), de *Hoornslang* (Vipera Cornuta) en de *Zwarteslang* (Coluber Canus).

Onder de kruipende dieren heeft men ook verschillende soorten van *Salamanders* (Cordylus), waarvan de grootste (Cordylus Giganteus) of "*Ou-volk*," meest in het noorden gevonden wordt. Ook zijn er verschillende soorten van *Hagedissen*.

PLANTENRIJK.

Onder de wilde *Boomen* zijn de voornaamste: de *Doornboom* (of Mimosa), de *Kareeboom*, de *Wilde-Olijf*, en de *Kameelboom*.

Onder de meer of min eigenaardige *Struiken* vindt men het *Elandsboontje*, het *Saffraan-boschje* (Crocus Africanus), het *Kruidje-roer-mij-niet* (waarvan een afkooksel der wortels en van den bast een sterk vergif is, maar ook door de inboorlingen als medecijn gebezigd wordt. Ook heeft men in de districten Heilbron en Harrismith een struik, die *Wilde-prop* of *Kurk* wordt genoemd, waarvan de wortels gebruikt worden om dobbers voor zetnetten te maken.

In sommige plaatsen wordt ook de "Magermanbol" gevonden, die een stokkigen stam heeft, en omtrent 5 voet hoog en een halve duim dik is.

Van de *Grassoorten* zijn er minstens een dertigtal, waarvan de voornaamste zijn: Rood-, Zwart- en Blaauw-zaadgras, Kruisgras, Paardehaar, Wildegarst, Wildehaver, Klitgras, Kweekgras en Beestgras. Ofschoon er hier en daar, en vooral in het Veroverd Grondgebied, *Veldbloemen* te vinden zijn, is de Vrijstaat *niet* rijk aan Bloemen.

DELFSTOFFENRIJK.

Steenkolen worden aan Vaalrivier in het district Heilbron, aan Zandrivier in het district Winburg, nabij Kopje Alleen in het district Kroonstad, en nabij de Oranjerivier in de districten Bethulie en Rouxville, gevonden.

IJzer komt in de nabijheid van de kolenlagen voor. Ook treft men in Bethlehem en Ladybrand *cement* (*klip*) aan, in het district Rouxville *Saltpeter* en *Verfstof*, en in den omtrek van de Wittebergen en in Caledonrivier- district, in de zandrotsen, versteende visschen, boomen, en overblijfselen van het *Dicynodon*, een kruipdier, dat veel gelijkenis met de *Iguana* moet gehad hebben, en twee bijzonder lange hondetanden heeft.

Diamanten zijn in de mijnen te Jagersfontein, Koffiefontein en Olifantsfontein aanwezig.

Goud is langs de Vaalrivier gevonden, in de nabijheid van de dorpen Parijs, Vredefort en Heilbron.

HET KLIMAAT.

Het klimaat van den Vrijstaat is door de hoogte van het land (gemiddeld 4,000 voet boven de oppervlakte der zee), en zijne binnenlandsche ligging, droger en kouder in den winter dan dat der omliggende koloniën. De Vrijstaat is dus zeer gezond, vooral voor hen, die aan borstkwalen lijden. De zomer is het natte jaargetijde, de winter het droge; doch ten gevolge van de ligging van het land is de hoeveelheid regen die in den zomer valt veranderlijk, en komen er dus van tijd tot tijd jaren van droogte, waardoor aan landbouw, veeteelt en handel groote schade wordt toegebracht.

BERGEN.

Ons land bestaat, met uitzondering van de streken gelegen aan de oostelijke grens, uit vlakten. Hier en

daar echter door het geheele land, vindt men aanzienlijke losse bergen, als ook hooge heuvels, bekend onder den naam van *koppen*. Men vindt ook lage *randen*, *spitskopjes*, en *riffen*, die somtijds ook *maanharen* genoemd worden.

Deze randen en riffen zijn waarschijnlijk gevormd door het wegspoelen van omliggenden grond in vroegere tijden.

De voornaamste gebergten zijn: de *Drakensbergen*, die de grensscheiding uitmaken tusschen het district Harrismith en de Kolonie Natal, en wier voornaamste toppen zijn: *Melanikop*, *Nelsonskop*, *Rensburgskop*, *Wodehousekop*, en *Generaalskop*.

De *Wittebergen*, op de grensscheiding der districten Bethlehem en Ladybrand.

De *Roodebergen*, die de grensscheiding uitmaken tusschen de districten Harrismith en Bethlehem, en Basoetoland.

De *Langeberg*, op de grensscheiding van het district Rouxville en Basoetoland.

Korannaberg, nabij de grensscheiding van de districten Winburg en Moroka.

Klokolaniberg, op de grensscheiding van de districten Winburg en Ladybrand.

Viervoet, in het district Ladybrand.

Platberg, nabij het dorp Ladybrand.

Korannaberg, *Viervoet* en *Platberg* vormen eene nagenoeg onafgebroken keten van de grens van Winburg dwars door het district Ladybrand tot Caledonrivier.

De voornaamste afzonderlijke bergen zullen bij de verschillende districten, waarin zij gelegen zijn vermeld worden.

De hoogste toppen in den Vrijstaat zijn *Wodehouse-*

kop en *Generaalskop* (9,000 en 9,200 voet) in de Drakensbergen, en *Thaba 'Nchu* in het district Moroka, die zich 2,500 voet boven de omliggende vlakte, 7,000 boven de oppervlakte der zee verheft.

RIVIEREN.

De Vrijstaat heeft geen bevaarbare rivieren.

De rivieren van den Oranjevrijstaat hebben steile oevers.

's Winters is de stroom in de rivieren, met uitzondering van de Caledonrivier, door gebrek aan regen zeer zwak, zoodat in dit jaargetijde de rivieren meestal uit groote zoogenaamde "zeekoegaten" bestaan, met hier en daar eene "drift" of doorwaadbare plaats, waarover het water met zwakken loop heenvloeit. In den zomer echter zijn de rivieren dikwijls niet alleen niet doorwaadbaar, maar ook zeer gevaarlijk, want daar de Vrijstaat hoog boven de oppervlakte der zee gelegen is (omtrent 4,000 voet), en daar er gewoonlijk veel donderbuien vallen, loopt het regenwater met groote snelheid af.

De Oranjevrijstaat mag gezegd worden te zijn gelegen tusschen de Oranje- en de Vaalrivier, die ten zuidwesten van den Staat samenloopen.

De voornaamste rivieren van den Staat zijn: A. de *Oranjerivier* met hare zijrivieren; B. de *Caledon* en de *Vaalrivier.* De Vaalrivier heeft de volgende zijtakken: C. *Wilgerivier, Valschrivier, Vetrivier,* en *Modderrivier,* terwijl de Modderrivier een grooten zijtak heeft, nl., D. *Rietrivier.*

Hier volgt een meer uitgebreid overzicht over de rivieren van den Oranjevrijstaat :

OVERZICHT.

HOOFDRIVIER..		ZIJRIVIEREN.
A. *Oranjerivier.*		Kornetspruit. Caledonrivier. Boschjespruit. Dwarsrivier. Otterspoortspruit. Knapzakrivier. Bergrivier. Vaalrivier.
B. *Caledonrivier.*	Rechts	Klein Caledon. Moperispruit. Molenspruit. Leeuwrivier. Schelpspruit. Slikspruit.
	Links	Blaasbalgspruit.
Vaalrivier.		Kliprivier. Wilgerivier. Rhenosterrivier. Valschrivier. Vetrivier. Modderrivier.

HOOFDRIVIER.		ZIJRIVIEREN.
c. *Wilgerivier.*	Rechts	Molenrivier. Cornelisrivier. Holspruit.
	Links	Nieuwjaarsvlei. Elandsrivier. Leeuwspruit. Liebenbergsvlei.

Vetrivier, ontstaan uit Klein- en Groot- Vetrivier.

Rechts : Zandrivier.

Modderrivier.	Rechts	Klein Modderrivier. Korannaspruit. Osspruit. Doornspruit.
	Links	Korenspruit. Mieliespruit. Rhenosterspruit. Kaalspruit. Rietrivier.
d. *Rietrivier.*	Rechts	Kafferrivier. Fouriespruit. Kornetspruit.
	Links	Kromelleboogspruit.

De Oranjerivier, ook *Grootrivier* genoemd, ontspringt in het noordoosten van Basoetoland, nabij den *Mont-aux-Sources* (Berg der Oorsprongen), en loopt

door Basoetoland tot waar Kornetspruit er in uitloopt; waarna zij de zuidelijke grens van den Staat uitmaakt tot aan *Ramah,* eene oude zendingstatie, nabij de grens van Griqualand-West. Over de Oranjerivier zijn 4 bruggen gelegd, namelijk: ééne te Aliwal Noord, eene te Bethulie, eene tusschen Colesberg en Philippolis, en eene nabij Hopetown (in de Kaapkolonie), en twee spoorweg bruggen, eene bij Bethulie en één te Norvalspont. *Bethulie* ligt op korten afstand van de samenvloeiing van Caledonrivier en Oranjerivier.

Caledonrivier ontspringt in den Drakensberg nabij Witzieshoek, en maakt de oostelijke grens van den Vrijstaat uit, tot aan Jammerbergsdrift nabij Wepener, waarna zij door den Staat loopt, en in de Oranjerivier valt nabij Bethulie.

Deze rivier is gekenmerkt door haren snellen stroom en hare gevaarlijke "driften" of doorwaadbare plaatsen. Over haar is eene brug geslagen te Commissiedrift, tusschen Smithfield en Rouxville, en eene bij Johannesbergdrift bij Wepener.

De dorpen nabij haar oevers gelegen zijn: *Ficksbnrg, Ladybrand, Wepener, Smithfield, Rouxville* en *Bethulie.*

De Vaalrivier, welke haren naam aan de vale kleur van haar water ontleent, en over een groot gedeelte van haren loop de grensscheiding tusschen den Oranjevrijstaat en de Zuid-Afrikaansche Republiek vormt, ontspringt nabij *Klipstapel* in de Transvaal, raakt bij hare samenvloeiing met Kliprivier de Vrijstaatsche grens en stroomt van daar met eene groote bocht, eerst in westelijke en daarna in zuidwestelijke richting tot naar de grens van Griqua-

land West; verder stroomt zij door dat gebied tot hare vereeniging met de Oranjerivier.

De dorpen nabij de Vaalrivier gelegen zijn: *Villiers, Parijs, Vredefort en Reitzburg.*

De Wilgerivier ontspringt in den Drakensberg, ten oosten van Harrismith, loopt dicht voorbij deze stad, en ontvangt in de nabijheid de *Nieuwjaarsvlei*; een weinig verder af vereenigt zij zich met de *Elandsrivier*, waarna *Molenrivier, Cornelisrivier, Liebenbergsvlei* en *Schulpspruit* er in vallen, en vereenigt zich eindelijk met de Vaalrivier een weinig beneden het dorp Frankfort.

De dorpen nabij deze rivier zijn: *Harrismith* en *Frankfort.*

Er zijn twee bruggen over de Wilgerivier gelegd, de eene tusschen Harrismith en Natal, en de andere een weinig ten zuiden van de stad Harrismith.

De Elandsrivier, een zijtak van de Wilgerivier, ontspringt in Witzieshoek aan den voet van den *Mont-aux-Sources*, alwaar zij den naam draagt van de *Namahadispruit.* Zij neemt op *Klerkspruit* en *Zandspruit*, en valt in de Wilgerivier 20 mijl ten noorden van Harrismith. Over deze rivier is eene brug gelegd op den grooten weg tusschen Harrismith en Bethlehem.

De Rhenosterrivier ontspringt op de noordwestelijke grens van het district Bethlehem, even ten noorden van het dorp Lindley, en loopt in eene noordelijke richting door het district Heilbron, tot dicht aan het dorp Heilbron; van daar in eene westelijke en noordwestelijke richting, door het noordelijk deel der districten Heilbron en Kroonstad, in zich opnemende *Rietspruit, Elandspruit, Honingspruit* en

Slagspruit, tot dat zij in Vaalrivier valt, niet ver van de plaats waar Mooirivier (die door Potchefstroom in de Z. A. Republiek loopt) aan de overzijde in de Vaalrivier valt.

De Valschrivier ontspringt in de Wittebergen, en loopt van daar in eene noordelijke richting door het district Bethlehem tot aan het dorp Lindley; van daar noordwestwaarts door het district Kroonstad; van daar in eene westelijke en noordwestelijke richting tot waar zij in Vaalrivier valt, op de grens der districten Hoopstad en Kroonstad.

Hare voornaamste takken zijn *Hamansspruit*, die dicht bij Lindley, *Bloemspruit* die dicht bij Kroonstad invalt; en aldaar bekend staat onder den naam van *Kroonspruit* en *Otterspruit*.

Aan den oever van deze rivier liggen de dorpen *Lindley* en *Kroonstad*.

De Vetrivier ontspringt in den Korannaberg en de Klokolane- en Viervoetbergen, op de westelijke grens van het district Ladybrand.

Even beneden het dorp Winburg vereenigen zich hare takken Klein- en Groot-Vetrivier; vandaar loopt zij in eene noordwestelijke richting tot op de grens van het district Hoopstad, alwaar Zandrivier er invalt; van daar loopt zij noordwestwaarts door het district Hoopstad, dicht aan Hoopstad voorbij tot waar zij in Vaalrivier valt, even boven het dorp Bloemhof (in de Z. A. Republiek). Hare voornaamste takken zijn: van Klein-Vetrivier, *Laaispruit*; van Groot-Vetrivier, *Liniana* en *Dwaalspruit*; van de vereeniging van Klein- en Groot-Vetrivier, *Taaiboschspruit* en *Vendutiespruit*, links, *Zandrivier* met hare takken *Koolspruit* en *Doornrivier* rechts.

De dorpen welke nabij de oevers van Vetrivier liggen zijn: *Winburg* en *Hoopstad*, en nabij de Zandrivier zijn *Senekal* en *Ventersburg*.

De Modderrivier ontspringt in den Paul-Smitsberg op de grens van de districten Moroka en Bloemfontein, nabij Dewetsdorp, en loopt van daar in eene noordwestelijke richting tot waar Korannasprnit er invalt; van daar in eene noordwestelijke en westelijke richting door de districten Bloemfontein, Boshof en Jabobsdal, tot waar zij zich met Rietrivier vereenigt in de Kaapkolonie, naby de grensscheiding tusschen den Vrijstaat en Griqualand West.

Hare voornaamste zijrivieren en spruiten zijn: *Korenspruit*, *Mieliespruit*, *Rhenosterspruit*, en *Kaalspruit*, links; *Klein-Modderrivier*, *Korannaspruit*, *Osspruit*, en *Doornspruit* rechts.

Dewetsdorp ligt in de onmiddelijke nabijheid van den oorsprong dezer rivier, en *Bloemfontein*, de hoofdstad van den Oranjevrijstaat, ligt omtrent 10 mijl ten zuiden van Modderrivier aan de *Bloemspruit* die in Rhenosterspruit valt op eenen afstand van zoowat 5 mijl benoorden de stad.

De Rietrivier, de voornaamste zijtak van *Modderrivier*, ontspringt in het noordelijk gedeelte van het district Caledonrivier, en loopt langs de zuidelijke grens van het district Bloemfontein, tot waar Kafferrivier er invalt niet ver beneden de zendingstatie Bethanie; van daar loopt zij in eene westelijke richting door de districten Fauresmith en Jacobsdal tot op de grenslijn van Griqualand West, alwaar zij zich met de Modderrivier vereenigt.

Hare voornaamste takken zijn: *Fouriespruit*, *Kafferrivier*, *Kromelleboogspruit*, (die *Processpruit* en

Van Zijlspruit opneemt). Nabij deze rivieren liggen *Reddersburg,* de zendingstatie *Bethanie, Edenburg, Koffiefontein* (Diamantmijn), en *Jacobsdal.*

MIDDENVELD.

De gronden gelegen tusschen twee rivieren op een paar uur afstand van den oever van beide rivieren, worden gewoonlijk het *Middenveld* genoemd.

PANNEN OF VLEIEN.

Een vlakke laagte, meestal rond of ovaal van vorm, met water gevuld, wordt gewoonlijk een "*Pan*" genoemd, en somtijds, vooral als het water er van zoet is, eene "*Vlei.*"

Sommige dezer pannen bestaan uit zout of brak water, dat wanneer het opdroogt, eene dunne laag zout of salpeter achterlaat. Het zout wordt, of van den bodem der pan geschrapt, of anders daaruit verkregen door het water op een zeildoek te laten drogen.

De voornaamste *zoutpannen* zijn *Karee-, Lekmans-Salpeter-* en *Schoppan*, in de wijk Middenveld, district Bloemfontein; *Graspan* in het district Hoopstad, *Ganna-* en *Leeuwpan* in het district Boshof, waarvan laatstgenoemde maandelijks 250 mud zout oplevert.

De voornaamste *Zoetwater Vleien* (of pannen) zijn *Rietpan,* op de grensscheiding der districten Boshof en Bloemfontein, nabij de Modderrivier;

Zeekoevlei, aan de Kliprivier in het district Harrismith;

Inlandsche Zee, in het district Kroonstad, niet ver van Vredefort, waar goud gevonden is;

Barberspan, in de wijk Kaalspruit, district Bloemfontein, niet ver van de Modderrivier;

Groot-Rietpan en *Groot-Rietvlei*; en

Loogpan nabij Koedoesrand in het district Boshof.

SPOORWEGEN.

Er zijn thans 3 spoorweglijnen in den Oranje Vrijstaat.

1. De spoorweglijn welke geheel Zuid Afrika van de Kaapstad naar Lorenço Marques aan de Delagoabaai doorsnijdt, loopt door het midden van den Staat.

Zij passeert de Oranjerivier over een aanzienlijke brug bij Norval's Pont, loopt van daar langs de stations Prior's, Springfontein (waar de lijn van Burgersdorp zich met haar vereenigt), Jagersfonteinweg-statie (5 uur ten oosten van Jagersfontein), Edenburg, Bethanie, naar Bloemfontein; en van Bloemfontein langs Brandfort, Winburg-weg-statie (3 uur van Winburg), Ventersburg en Kroonstad naar Viljoensdrift aan Vaalrivier.

2. De spoorweglijn van de Koloniale zeehaven East London over Burgersdorp, passeert de Oranjerivier niet ver van het dorp Bethulie, en vereenigt zich met de hoofdlijn bij het station Springfontein.

3. De spoorweglijn komende van de Natalsche haven Durban, treedt den Vrijstaat binnen bij van Reenen's Pas en heeft Harrismith tot terminus of eindpaal.

Waarschijnlijk zal er binnen weinig tijd een lijn gebouwd worden van een punt nabij Ladybrand naar Bloemfontein of een ander punt van de hoofdlijn,

terwijl het niet onwaarschijnlijk is dat Bloemfontein zal verbonden worden met Kimberley, en dat de spoorweg van Harrismith zal worden vereenigd met de hoofdlijn.

STAATKUNDIGE VERDEELING DES LANDS.

Het land wordt voor staatkundige doeleinden verdeeld in *Districten*, *Wijken* en *Steden* of *Dorpen*.

Een *District* is eene afdeeling van het land waarover een Landdrost door de Regeering benoemd, civiele en crimineele jurisdictie uitoefent, en de geldelijke administratie waarneemt. Ieder district is gewoonlijk verdeeld in twee of meer Wijken. De Kommandant van het district wordt door de stemgerechtigden in het district gekozen en voert het bevel over de aan commandodienst onderworpen burgers van het district.

Eene *Wijk* is eene afdeeling van een district welke een lid voor den Volksraad kiest. De veldkornet (of provisie-veldkornet) oefent een beperkte jurisdictie uit in zijne wijk, in zaken betreffende heeren en dienstboden, en heeft in tijd van oorlog bevel over de aan commando-dienst onderworpen burgers zijner wijk.

De *Steden* of *Dorpen* zijn verdeeld in districtsdorpen of zetels van den Landdrost en *niet*-districtsdorpen, waarvan sommige een Resident-Vrederechter hebben. De meeste der districtsdorpen hebben Municipaliteiten door de ingezetenen gekozen. De kleine dorpen hebben dorpsbesturen.

De hoofdstad wordt door eenen Stadsraad bestuurd.

Volgens de ligging der districten is de Vrijstaat verdeeld in 19 districten, als volgt:—

A. Middellandsche Districten.

DISTRICTEN.	STEDEN EN DORPEN.
1. Bloemfontein.	*Bloemfontein,* Reddersburg, Brandfort, Dewetsdorp, Bethanie.
2. Winburg.	*Winburg,* Ventersburg, Senekal.
3. Caledonrivier.	*Smithfield.*
4. Moroka.	*Thaba 'Nchu.*

B. Oostelijke Grensdistricten.

5. Rouxville.	*Rouxville,* Zastron.
6. Wepener.	*Wepener.*
7. Ladybrand.	*Ladybrand.*
8. Ficksburg.	*Ficksburg,* Fouriesburg.
9. Bethlehem.	*Bethlehem,* Lindley, Reitz.
10. Harrismith.	*Harrismith.*

C. Noordelijke Grensdistricten.

11. Vrede.	*Vrede,* Villiers, Frankfort.
12. Heilbron.	*Heilbron,* Parijs.
13. Kroonstad.	*Kroonstad,* Vredefort, Reitzburg, Botharnia.
14. Hoopstad.	*Hoopstad,* Bultfontein.

D. Westelijke Districten.

15. Boshof.	*Boshof,* Olifantsfontein
16. Jacobsdal.	*Jacobsdal,* Emmaus, Petrusburg.

E. Zuidelijke Grensdistricten.

17. Fauresmith.	*Fauresmith,* Edenburg, Jagersfontein, Koffiefontein.
18. Philippolis.	*Philippolis,* Waterkloof.
19. Bethulie.	*Bethulie.*

A.—MIDDELLANDSCHE DISTRICTEN.

1. DISTRICT BLOEMFONTEIN.

WIJKEN: Boven-Modderrivier, Midden-Modderrivier, Kaalspruit en Kakerrivier.
BEVOLKING: 17,355, waaronder 8586 blanken.

STEDEN EN DORPEN.

Bloemfontein, gelegen op 29° 6′ Zuiderbreedte en 26° 13′ Oosterlengte.

De bevolking bedraagt volgens de telling van 1891 3379 zielen aldus:

Blanke mannen	1015
„ vrouwen	1062
Blanken	2077
Kaffer mannen	818
„ vrouwen	484
Kleurlingen	1302

Bloemfontein is de hoofdstad van den Oranjevrijstaat en de zetel der Regeering. De Volksraad en het Hooge Gerechtshof houden aldaar hunne zittingen en de hoofdambtenaren hebben er hunne kantoren in het *Gouvernementsgebouw* aan het noordwestelijk einde der stad gelegen. In de nabijheid daavan ligt de fraaie Volksraadszaal welke in dit jaar (1892) zal worden voltooid.

Men vindt verder te Bloemfontein de volgende bezienswaardige gebouwen: Het *Presidentshuis*; het in het midden der stad gelegen *Stadhuis*, met de daarachter gelegen *Openbare Bibliotheek*, waarin zich eene jaarlijks toenoemende, uit duizende deelen bestaande

verzameling van Hollandsche en Engelsche boekwerken bevindt; het *Nationale Museum*, met eene belangrijke verzameling van voorwerpen op het gebied van de Natnurlijke Historie, Volkenkunde en de geschiedenis van den Staat; het *Postkantoor* in Hollandschen stijl opgetrokken; en de *Spoorwegstatie* met daarbij behoorende inrichtingen aan de oost zijde der 'stad gelegen; het *fort* met de *kazerne* en *stallen* der *artillerie* op den heuvel aan de zuidzijde der stad, waarop het *Monument* prijkt dat opgericht werd ter eere der in de Basoeto-oorlogen gevallen strijders. Voorts zijn er *acht* kerkgebouwen, waaronder de Nederduitsch-Hervormde Kerk en de Cathedral der Engelsche Kerk uitmunten; *zeven* schoolgebouwen, waaronder het *Grey College*, het *St. Andrew's College*, het *Dames Instituut*, het *Roomsch Katholiek Klooster*, en het *St. Michael's Home* vermelding verdienen; een van Gouvernementswege opgericht *Hospitaal en Krankzinnigen gesticht*; en een privaat *Hospitaal*, twee bankinrichtingen en vele winkels en handelshuizen.

Te Bloemfontein worden uitgegeven: *twee* weekbladen (*De Express* en de "*Friend of the Free State*"), en een plaatselijk dagblad "*The Daily News*,".

Het dorp *Reddersburg* ligt omtrent halfweg tusschen Bloemfontein en Smithfield, nabij den Bulsberg. Het heeft eene kerk en een leeraar van de Christelijk-Gereformeerde (of afgescheidene) gemeente, en de meeste der omwonende boeren zijn leden dezer kerk. Ook heeft het dorp een telegraafkantoor.

Brandfort, zoo genoemd ter eere van President Brand, ligt aan Doornspruit, omtrent halverwege tusschen Bloemfonrein en Winburg. Dit dorp heeft

een telegraafkantoor, en ligt aan de hoofdlijn van den spoorweg.

Dewetsdorp ligt nabij den Paul Smitsberg aan den oorsprong van de Modderrivier. Het heeft ook een telegraafkantoor.

RIVIEREN: De 3 rivieren die in het district Bloemfontein ontspringen, en door en om dit district loopen zijn:—De Modderrivier, Kafferrivier en Rietrivier.

SPRUITEN: Koornspruit, Osspruit, Doornspruit, Miliespruit, Rhenosterspruit, Bloemspruit, en vele andere, alle door Modderrivier opgenomen.

BERGEN: Paul Smitsberg, Bulsberg, Leeuwkop, Leeuw- of Kafferberg, Boesmanskop, en Bastberg.

---

2. DISTRICT WINBURG.

WIJKEN: Vetrivier, Zandrivier, Taaiboschspruit, Onder-Wittebergen en Winburg.

BEVOLKING: 24,347, waarvan 7662 blanken zijn.

STEDEN EN DORPEN: Winburg, de zetel van den Landdrost, met eene bevolking van 848, ligt nabij de samenvloeing van Laaispruit met Klein Vetrivier, 3 uur ten oosten van de spoorweglijn.

Winburg is het oudste dorp in den Vrijstaat, daar het is aangelegd door de eerste emigranten (of "trekboeren") omtrent het jaar 1837; het heeft een telegraafkantoor en eene bank.

Senekal, aan de Zandrivier, omtrent 5 uur noordoostelijk van Winburg op den weg naar Bethlehem. Dit dorp heeft eenen Resident Vrederechter, een telegraaf- en postkantoor, en een N. Gereformeerde

Kerk. In de naburige heuvels en vlakten vindt men vele versteende boomen en visschen, en steenkolen worden aan Zandrivier gegraven.

Ventersburg ligt vlak ten noorden van Winburg op een kleinen afstand van Koolspruit, omtrent halfweg tusschen Winburg en Kroonstad, 1½ uur ten oosten der spoorweglijn. Dit dorp heeft ook eenen Resident Vrederechter, en evenals Reddersburg bezit het eene kerk en eenen leeraar van de Afgescheidene gemeente ; ook heeft het dorp een telegraafkantoor.

Rivieren en Spruiten : Groot- en Klein-Vetrivier, Laaispruit, Manganispruit, Dwaalspruit, Taaiboschspruit en Vendutiespruit.

Bergen : Wittebergen, Biddulphsberg, Zuringkrans, Kafferkop, Wardenstoren, Telemachuskop, Wonderkop en Gouverneurs Kop.

---

3. DISTRICT CALEDONRIVIER.

Wijken : Wilgeboomspruit en Slikspruit.

Bevolking : 5751, waarvan 3145 blanken.

Steden en Dorpen : Smithfield, het eenige dorp in dit district en de zetel van den Landdrost, met eene bevolking van 558, is gelegen omtrent 1½ uur ten westen van Commissie-Drift in de Caledonrivier. Het heeft een telegraafkantoor.

Rivieren en Spruiten : Caledonrivier, Wilgeboomspruit, Grahamstownspruit en Schelpspruit.

Bergen : Boesmanskop, Leeuwkop, Bulskop, en (op de grensscheiding van dit district en Bloemfontein), Beijersberg.

4. DISTRICT MOROKA.

Dit district, dat in Juli 1884 aan den Vrijstaat aangehecht werd, was voor dien tijd het *Barolong Grondgebied*, en heeft zijnen naam van *Moroka*, het Opperhoofd der Barolongs tijdens den "trek." Het is, evenals Witzieshoek, een voor de naturellen gereserveerd gebied.

De Grootte bedraagt omtrent 320,000 morgen, of 1058 vierkante mijl.

Bevolking : 18,496 zielen, waaronder 924 blanken.

De Hoofdstad, *Thaba 'Nchu*, zetel van den Landdrost, ligt aan den voet van den berg van dien naam, en heeft omstreeks 4000 inwoners (meest kleurlingen).

Bergen : *Thaba 'Nchu* (berg der Duisternis), hoogte 2,500 voet (7,000 boven de oppervlakte der zee), in het midden van het district; *Thaba Pachoa* (Lapberg) ten oosten; *Lokoala* (Menscheneterberg) ten noorden; *Thoba* ten noordwesten; en *Rapitzi's Kop* aan de zuidoostelijke grens.

Rivieren : De *Khaba* of Modderrivier, die de grens tusschen dit district en Bloemfontein vormt; de *Khabanyana* (Klein Modderrivier) met haren zijtak de *Purunyana*, die aan de zuidelijke helling van Thaba 'Nchu ontspringt en in de Modderrivier valt. *Koranna Spruit*, die ten noorden van Thaba 'Nchu ontspringt en in de Modderrivier valt. *Linyana Spruit*, aan de noordoostelijke grens van het district, welke in Grootrivier valt. *Leeuwrivier*, een zijtak der Caledon, welke de grensscheiding uitmaakt tusschen de districten *Moroka* en *Ladybrand* van Leeuwriviersdrift tot recht over Gorra's Kop, alwaar *Breede Spruit* er in valt.

Het *Weideveld* bestaat uit zoete en zure grassoorten ten zuidwesten van Thaba 'Nchu en zure ten oosten; het grasveld is geschikt voor alle soorten van vee, en goed voorzien van water.

B. OOSTELIJKE GRENSDISTRICTEN.

5. DISTRICT ROUXVILLE.

Wijken: Onder-Caledonrivier en Vechtkop.

Bevolking: 6,786, waaronder 3,817 blanken.

Steden en Dorpen: Rouxville, de zetel van den Landdrost, met eene bevolking van 505 zielen, is gelegen omtrent halfweg tusschen Smithfield en Aliwal Noord (in de de Kaapkolonie). Het heeft een telegraafkantoor en eene bank. Zastron, aldus genoemd naar den familienaam der echtgenoote van President Brand, ligt omtrent 3 uur noordoostelijk van Rouxville. Het heeft een telegraafkantoor en is zeer fraai gelegen.

Rivieren en Spruiten: Oranjerivier, Caledonrivier, Kornetspruit en Blaasbalgspruit (waarin Wittespruit valt).

Bergen: Langeberg, Olifantsbeen, Aasvogelberg, Elandsberg, Wolvekop, Aasvogelkop, Koesberg, Vechtkop, Spitskop en Boesmanskop.

6. DISTRICT WEPENER.

Dit district bestaat sedert Juni 1884, en behoorde vroeger tot de districten Rouxville, Ladybrand, Bloemfontein en Caledonrivier.

Bevolking: 3,833, waarvan 760 blanken.

Steden en Dorpen: *Wepener* met 642 inwoners, nabij Jammerbergsdrift, gelegen op de grens van Basoetoland. is de zetel van den Landdrost. Het is genoemd naar Kommandant Wepener. Men vindt daar een telegraafkantoor en een fraaie brug over Jammerbergsdrift.

---

7. DISTRICT LADYBRAND.

Dit district, zoo genoemd naar de moeder van President Brand, is een gedeelte van het Veroverd Grondgebied, in den Basoeto-oorlog van Moshesh genomen en aan den Vrijstaat gehecht, krachtens de Conventie van Aliwal (12 Febr. 1869).

Wijken: Ladybrand en Korannaberg.

Bevolking: 11,394, waarvan 4922 blanken.

Steden en Dorpen: *Ladybrand*, de zetel van den Landdrost, met eene bevolking van 868, gelegen aan den Platberg nabij de Caledonrivier. Het heeft een telegraafkantoor en eene bank.

Rivieren: Caledon- en Leeuwrivier, Klokolani- (of Moperi-) spruit.

Bergen: Platberg, Viervoet, Korannaberg en Klokolani op de grens van Winburg.

8. DISTRICT FICKSBURG.

Ficksburg is in het jaar 1891 tot een district verklaard, terwijl tot vroeger grootendeels het noorden van het district Ladybrand uitmaake.

Bevolking: 8,192, waarvan 2117 blanken.

Steden en Dorpen: *Ficksburg*, fraai aan den voet van Imperane berg gelegen, met 1019 inwoners.

Fouriesburg, een nieuw dorp aan den voet der Wittebergen, op de grens van Bethlehem gelegen.

Rivieren: Caledon met Moolmansspruit en Molenspruit.

Bergen: Lotspilaar, Sekonyella's Hoed, en Gouverneurskop.

---

9. DISTRICT BETHLEHEM.

Dit district is in Juli 1871 gevestigd, daar het vroeger een gedeelte uitmaakte der districten Harrismith, Winburg en Kroonstad. Het bestaat uit omtrent 500 plaatsen.

Wijken: Wittebergen en Midden-Liebenbergsvlei.

Bevolking: 15,245, waarvan 5,759 blanken zijn.

Steden en Dorpen: *Bethlehem*, de zetel van den Landdrost, met eene bevolking van 605, werd aangelegd in het jaar 1860, en ligt nabij den oorsprong van Liebenbergsvlei, omtrent halfweg tusschen Senekal en Harrismith. Het heeft een telegraafkantoor en eene bank.

Lindley, gelegen aan de Valschrivier op den noordwestelijken hoek van het district.

Reitz, ten noorden van Bethlehem.

Rivieren en Spruiten: Zandrivier, die uit de Wittebergen in dit district ontspringt; Valschrivier, Liebenbergsvlei, waarover een brug gelegd is, op den grooten weg tusschen Harrismith en Bethlehem, de Jordaan (het spruitje waaraan Bethlehem gelegen is), Olivierspruit en Tijgerkloofspruit.

Bergen: De Wittebergen, en een gedeelte der Roodebergen, Kafferkop, en Elandskop (op de grensscheiding van de districten Bethlehem en Heilbron).

---

10. DISTRICT HARRISMITH.

Aldus genoemd naar Sir Harry Smith "den held van Aliwal" en in 1848 Gouverneur der Kaapkolonie.

Wijken: Harrismith.

Bevolking: 13,455 waarvan slechts 3,054 blanken.

Steden en Dorpen: Harrismith, de zetel van den Landdrost, met een bevolking van 1,660, is gelegen nabij de Drakensberg aan de Wilgerivier, heeft een tak van de "Nationale" Bank, en van de Bank van Afrika, verscheidene kerkgebouwen en een telegraafkantoor, en is door eenen Spoorweg met Natal verbonden.

Rivieren en Spruiten: Wilgerivier met hare zijrivieren; Elandsrivier, Molenrivier en Cornelisrivier, Klerkspruit met Zandspruit (de beide laatste zijtakken van Elandsrivier).

Bergen: De Roodebergen, Drakensberg met Melanikop, Nelsonskop, Aaltje-Uijskop, Rensburgkop, Wodehousekop en Generaalskop, Platberg (bij het dorp Harrismith).

C. NOORDELIJKE GRENSDISTRICTEN.

11. DISTRICT VREDE.

Sinds 1890 is het noordelijk deel van Harrismith een afzonderlijk district, Vrede.

Wijken : Kliprivier en Wilgerivier.

Bevolking : 10,044 waarvan 3,344 blanken.

Steden en Dorpen : Vrede, nabij Bothasberg, met 218 inwoners ; Villiers, aan de Vaalrivier ; en Frankfort, aan de samenvloeiing van Liebenbergsvlei en Wilgerivier.

Rivieren en Spruiten : Wilgerivier met hare zijtakken Holspruit en Leeuwspruit, Vaalrivier met Kliprivier, Gansvlei, Commandospruit, Spruit-zonder-drift, Venterspruit en Schoonspruit.

Bergen : De Gemsbokhoeksbergen, tusschen Commandospruit en Vaalrivier, Pramkop, Bothasberg, Leeuwkop en Tafelkop, westelijk van het dorp Vrede.

---

12. DISTRICT HEILBRON.

Dit district is eerst sedert eenige jaren gevestigd, daar het vroeger een gedeelte uitmaakte der districten Kroonstad, Bethlehem en Harrismith.

Wijken : Vechtkop en Kromelleboog.

Bevolking : 13,326, waarvan 6,381 blanken zijn.

Steden en Dorpen : Heilbron, de zetel van den Landdrost, met eene bevolking van 660, is gelegen aan Elandspruit, en heeft 2 kerken, eene bank en een telegraafkantoor.

Parijs, prachtig gelegen aan de Vaalrivier, waarvan het water door middel van een voor door het dorp gebracht wordt.

Rivieren: Wilgerivier, Vaalrivier en Rhenosterrivier, met hare spruiten Elandspruit, Slagspruit, Honingspruit en Rietspruit.

---

13. DISTRICT KROONSTAD.

Dit district was vroeger bekend onder den naam van "*Riemland*," wegens de menigte blesbokken die er te vinden waren, en die door de inwoners doodgeschoten werden om van de vellen riemen te maken.

Wijken: Midden-Valsch-, Onder-Valsch-, en Rhenosterrivier.

Bevolking: 20,065, waarvan 8,120 blanken zijn.

Steden en Dorpen: *Kroonstad*, de zetel van den Landdrost, met eene bevolking van 846, is gelegen aan de Valschrivier, nabij de plaats waar Bloemspruit (hier Kroonspruit geheeten) er invalt, en aan den Spoorweg van Bloemfontein naar Pretoria en heeft twee kerken, eene bank en een telegraafkantoor.

Vredefort, gelegen aan den oorsprong van Rietspruit, niet ver van Vaalrivier, heeft insgelijks een bank en telegraafkantoor. Sedert de ontdekking van mijnen in dit district en het aangrenzende district Heilbron, is door het Gouvernement een Commissaris aangesteld op de plaats Lindequesfontein, thans het dorp *Reitzburg*.

Rivieren en Spruiten: Valschrivier, Rhenosterrivier, Vaalrivier, Hamansspruit, Bloemspruit, Otterspruit en Rietspruit.

Bergen: Rhenosterkop.

14. DISTRICT HOOPSTAD.

Bevolking: 6,519, waarvan 3,098 blanken zijn.

Steden en Dorpen: *Hoopstad*, met 241 inwoners, de zetel van den Landdrost, is gelegen aan de Vetrivier, en bezit een telegraafkantoor. *Bultfontein* is gelegen halverwege tusschen Hoopstad en Brandfort.

Rivieren: Vetrivier en Vaalrivier.

Bergen zijn er in dit district niet.

D. WESTELIJKE GRENSDISTRICTEN.

16. DISTRICT BOSHOF.

Wijken: Middenveld en Modderrivier.

Bbvolking: 7,418, waarvan 4,047 blanken zijn.

Steden en Dorpen: Boshof, gelegen omtrent 30 mijl ten oosten van Kimberley, heeft 2 kerken, eene bank en een telegraafkantoor. Boshof bezit ook 2 fonteinen met bijzonder helder water. Het is de zetel van den Landdrost en heeft eene bevolking van 332.

Rivieren: Modderrivier en Vaalrivier.

Bergen: Platberg, Koedoesrand, Tarentaalkop en Loogkop.

---

16. DISTRICT JACOBSDAL.

Wijken: Dit district bestaat uit slechts ééne wijk genoemd de wijk Onderrietrivier. Het district is heel klein, tengevolge der afscheuring van een gedeelte van het grondgebied vroeger er aan behoorende, dat in 1871 aan Griqualand West gehecht is.

Bevolking : 2,855, waarvan 1,179 blanken zijn.

Steden en Dorpen : Jacobsdal, de zetel van den Landdrost, met eene bevolking van 299, is gelegen aan de Rietrivier, even boven hare samenvloeiing met Modderrivier. Het heeft een telegraafkantoor. Aan den weg naar Bloemfontein liggen *Emmaus* en *Petrusburg*.

Rivieren : Modderrivier en Rietrivier.

Bergen : Paardeberg.

E. ZUIDELIJKE GRENSDISTRICTEN.

17. DISTRICT FAURESMITH.

Wijken : Bovenrietrivier, Middenriet- en- Grootrivier, Vanzijlspruit, en Middenveld.

Bevolking : 14,717, waarvan 5,669 blanken zijn.

Steden en Dorpen : *Fauresmith*, de zetel van den Landdrost, met eene bevolking van 489, is gelegen aan Tafelkop. Oorspronkelijk droeg het den naam van Sannaspoort, doch werd in het jaar 1848 genoemd naar wijlen den Eerw. Philip Faure en Sir Harry Smith. Dit dorp heeft een telegraafkantoor.

Jagersfontein, eene diamantmijn, gelegen op een afstand van ongeveer 5 mijl ten oosten van Fauresmith, heeft eene bank en een telegraafkantoor.

Koffijfontein, eene diamantmijn, gelegen aan de Rietrivier, omtrent 5 uur ten westen van Fauresmith op den weg over Jacobsdal naar Kimberley.

Edenburg, gelegen aan de spoorweglijn, omtrent 9 mijl ten zuiden van de zendingstatie Bethanie, niet ver van de Rietrivier, heeft een telegraafkantoor en een spoorwegstation.

RIVIEREN EN SPRUITEN: Rietrivier, Kromelleboogspruit, Vanzijlspruit, en Processpruit.

BERGEN: Tafelkop, nabij Fauresmith: Vissersberg nabij Boomplaats, aan de Kromelleboogspruit; en Lokshoekberg, 6 mijlen ten noorden van Jagersfontein.

---

18. DISTRICT PHILIPPOLIS.

Dit district, zoowel als Fauresmith, behoorde vroeger aan het "Bastaardland," zoogenaamd omdat kapitein Adam Kok en zijne Griqua's, een gemengd ras ontstaan uit blanke vaders en gekleurde moeders, de gronden die de tegenwoordige districten Fauresmith en Philippolis uitmaken bewoonden.

WIJKEN: Knapzakrivier en Dwarsrivier.

BEVOLKING: 3,217, waarvan 1,322 blanken zijn.

STEDEN EN DORPEN: *Philippolis*, de zetel van den Landdrost, met eene bevolking van 672, vroeger de hoofdstad van Adam Kok en zijn volk, en genoemd naar den bekenden zendeling onder de Griqua natie, den Eerw. Dr. Philip, is gelegen aan den oorsprong van de Otterspoortspruit, omtrent 16 mijl van de Oranjerivier. Er is een telegraafkantoor in dit dorp.

Waterkloof, een klein dorpje, gelegen omtrent 3 mijl dichter bij de Oranjerivier dan Philippolis.

RIVIEREN EN SPRUITEN: Oranjerivier, Dwarsrivier, Otterspoortspruit en Knapzakrivier.

BERGEN: Alewijnskop en Zwartrandjes.

19. DISTRICT BETHULIE.

WIJKEN: Bosjespruit en Grootrivier.

BEVOLKING: 4,434, waarvan 2,218 blanken zijn.

STEDEN EN DORPEN: Bethulie, aan den spoorweg van Burgersdorp in de Kaapkolonie naar het station Springfontein van de hoofdlijn, de zetel van den Landdrost, met eene bevolking van 564, was vroeger eene Fransch-Protestantsche zendingstatie, bewoond door het volk van Lephui (een Batlapin stam). Het is gelegen nabij den oever van de Oranjerivier. Er is een telegraafkantoor in dit dorp.

RIVIEREN EN SPRUITEN: De Oranjerivier, Caledonrivier, Slikspruit en Bosjespruit.

BERGEN: Donovanskop, een prachtige "spitskop" nabij Slikspruit.

HOOFDSTUK I.

Inleiding. Geschiedenis der Kaapkolonie van 1486 tot 1835.

Bartholomeüs Diaz. uitgezonden door koning Johan II van Portugal zeilt de Kaap om. 1486.—"Stormkaap" veranderd in "Kaap de Goede Hoop."—Vasco da Gama 1497.—Cornelis Houtman 1601.—De "Vereenigde Oost-Indische Compagnie."—Jan van Riebeek door de "Vergadering van Zeventienen" uitgezonden, neemt bezit van de Kaap als eerste "Kommandeur" op 9 April 1652.—Voornaamste gebeurtenissen van het 150-jarig Bestuur van de O. I. Compagnie.—De Hottentotten. —De vrije Burgers.—De Hugenoten.—Opstand onder de "vrije burgers" van Graaff-Reinet en Zwelleudam.—Overgave van Sluijsken aan Elphinstone, 23 September 1795.—Engelsch Bestuur van 1795 tot 1803. —Bestuur der Bataafsche Republiek van 1803 tot 1806.—Commissaris-Generaal de Mist.—Engelsche vloot onder Sir Home Popham, ankert in Tafelbaai.—Slag van Blauwberg tusschen Generaal Sir David Baird en Gouverneur Jansens, 7 Januari 1806—"Artikelen van Capitulatie." 18 Januari 1806.—Emigratie uit de Kaapkolonie over de Oranjerivier in 1835, waardoor later de Oranjevrijstaat is gevestigd.

De eerste Europeaan die de Kaap omzeilde was Bartholomeüs Diaz. Hij werd in het jaar 1486 n.C. door Johan II, koning van Portugal, uitgezonden met eene kleine vloot van 3 schepen, en ankerde op 14 September 1486 in Algoabaai (thans ook Port Elizabeth genoemd), alwaar hij aan den mond van de Zondagsrivier een kruis plaatste op een klein eiland, dat nog heden, ter gedachtenis aan die gebeurtenis, Sainte-Croix wordt genoemd.

Diaz noemde het land door hem ontdekt "Stormkaap" (Cabo Tormentoso), omdat hij aldaar zulk stormachtig weder had ondervonden, maar koning Johan II veranderde dien naam in "Kaap de Goede Hoop" (Cabo de Bona Esperança), omdat hij de hoop had, dat er nu een kortere weg naar Indie was ge-

HOOFDSTUK I.

Inleiding. Geschiedenis der Kaapkolonie van 1486 tot 1835.

Bartholomeüs Diaz. uitgezonden door koning Johan II van Portugal zeilt de Kaap om, 1486.—"Stormkaap" veranderd in "Kaap de Goede Hoop."—Vasco da Gama 1497.—Cornelis Houtman 1601.—De "Vereenigde Oost-Indische Compagnie."—Jan van Riebeek door de "Vergadering van Zeventienen" uitgezonden, neemt bezit van de Kaap als eerste "Kommandeur" op 9 April 1652.—Voornaamste gebeurtenissen van het 150-jarig Bestuur van de O. I. Compagnie.—De Hottentotten. —De vrije Burgers.—De Hugenoten.—Opstand onder de "vrije burgers" van Graaff-Reinet en Zwellendam.—Overgave van Sluijsken aan Elphinstone, 23 September 1795.—Engelsch Bestuur van 1795 tot 1803. —Bestuur dor Bataafsche Republiek van 1803 tot 1806.—Commissaris-Generaal de Mist.—Engelsche vloot onder Sir Home Popham, ankert in Tafelbaai.—Slag van Blauwberg tusschen Generaal Sir David Baird en Gouverneur Jansens, 7 Januari 1806—"Artikelen van Capitulatie." 18 Januari 1806.—Emigratie uit de Kaapkolonie over de Oranjerivier in 1835, waardoor later de Oranjevrijstaat is gevestigd.

De eerste Europeaan die de Kaap omzeilde was Bartholomeüs Diaz. Hij werd in het jaar 1486 n.C. door Johan II, koning van Portugal, uitgezonden met eene kleine vloot van 3 schepen, en ankerde op 14 September 1486 in Algoabaai (thans ook Port Elizabeth genoemd), alwaar hij aan den mond van de Zondagsrivier een kruis plaatste op een klein eiland, dat nog heden, ter gedachtenis aan die gebeurtenis, Sainte-Croix wordt genoemd.

Diaz noemde het land door hem ontdekt "Stormkaap" (Cabo Tormentoso), omdat hij aldaar zulk stormachtig weder had ondervonden, maar koning Johan II veranderde dien naam in "Kaap de Goede Hoop" (Cabo de Bona Esperança), omdat hij de hoop had, dat er nu een kortere weg naar Indie was ge-

vonden. Hierin vergiste hij zich ook niet, want tien jaar later, namelijk in November 1497, zeilde Vasco da Gama, die door Emanuel den Gelukkigen, koning van Portugal, uitgezonden was, de Kaap om naar Indie, en stelde aldus die rijke en vruchtbare gewesten voor den koophandel der Portugeezen, die in die tijden de voornaamste zeevaarders waren, open.

De Hollanders hadden ook dappere en bekwame zeelieden, die lang te vergeefs getracht hadden langs de kust van Noorwegen, Rusland en Siberie een noordoostelijken weg naar China te vinden. In het jaar 1601 had Cornelis Houtman, te Gouda geboren, een man van groot verstand, gedurende zijn verblijf als staatsgevangene in Portugal, ontdekt van waar en langs welken weg de Portugeezen hunne groote rijkdommen hadden verkregen.

Hij deelde deze kennis aan zijne landgenooten mede op voorwaarde dat zij hem van de Portugueezen zouden vrijkoopen. Zijne inlichtingen wekten de grootste geestdrift in de Nederlanden op.

Eerst werd door een paar schepen, behoorende tot eene "Maatschappij van Verre," de Kaap bezocht. Daarna, in het jaar 1601, werd een eskader vвn vier schepen onder bevel van Jan de Molenaar door diezelfde maatschappij naar Indie uitgezonden. Deze proef liep zoo goed af, dat er onmiddellijk in bijna alle groote steden van Holland dergelijke maatschappijen werden opgericht, die op 20 Maart 1602 vereenigd werden, onder den naam van "De Vereenigde Oost-Indische Compagnie."

Reeds in het jaar 1619 werd door de directeuren dezer Compagnie, bekend als "de Vergadering van Zeventien" besloten een fort en een tuin aan de Kaap de Goede Hoop aan te leggen, ten einde ver-

verschingen te bezorgen aan alle schepen, welke op weg naar Indie de Kaap zouden aandoen. Dit besluit werd echter eerst 30 jaar later ten uitvoer gebracht, toen Jan van Riebeek, een chirurgijn of scheepsdokter, die vroeger de Kaap had bezocht, door de Oost-Indische Compagnie, met drie schepen, de "Dromedaris," de "Reiger," en de "Goede Hoop" uitgezonden werd.

Op 23 December 1651 ging Van Riebeek onder zeil; op den 7den April 1652 landde hij in Tafelbaai, en op 9 April 1652 verklaarde hij het land, rondom de baai gelegen, voor Hollandsch grondgebied.

Ongeveer honderdvijftig jaar na de aankomst van Van Riebeek bleef de Kaap onder bestuur van de Oost-Indische Compagnie, en van "Kommandeurs" en "Gouverneurs" door dit Genootschap aangesteld.

De voornaamste gebeurtenissen van dit tijdperk waren: de invallen door de Hottentotten gedaan, en de daarop volgonde gevechten waarvan de uitslag was, dat de Inboorlingen langzamerhand teruggedreven werden; dat het getal der "vrije burgers," zooals de eerste kolonisten genoemd werden, gedurig toenam, door dat soldaten, matrozen, en andere beambten den dienst der Compagnie verlieten, en zich als landbouwers en veeboeren in de nabijheid van Kaapstad en Stellenbosch vestigden; en dat een aantal Fransch-Protestantsche vluchtelingen naar de Kaap werden overgebracht.

Daar deze vluchtelingen een belangrijk bestanddeel der bevolking van Zuid-Afrika uitmaken, zullen wij kortelijk verhalen waarom en hoe zij hierheen gekomen zijn.

In het jaar 1598 had Hendrik IV (ook genoemd Hendrik van Navarre) Koning van Frankrijk, die het grootendeels aan de Protestanten of Hugenoten te

danken had dat hij op den troon was gekomen, vrijheid van geloof aan zijne onderdanen geschonken, door het edict van Nantes. Onder bescherming van dit edict (of koninklijk gebod) dat ook door Lodewijk XIV plechtig werd bevestigd, leefden de Hugenoten gelukkig, en ging het met hen zoo voorspoedig, dat zij over de 800 kerken en 5 hoogescholen in Frankrijk gesticht hadden. Daar het hun niet toegelaten werd staatsbetrekkingen te bekleeden, legden zij zich des te meer op landbouw en nijverheid toe, en waren er ook onder hen bekwame en geleerde advokaten, geneeskundigen en predikanten.

Op 22 October 1680, echter, vond Lodewijk XIV goed het Edict van Nantes te herroepen; het gevolg daarvan was dat niet minder dan 300,000 tot 600,000 der beste zonen en dochteren van Frankrijk hun vaderland verlieten. Holland was reeds in die tijden het toevluchtsoord der onderdrukten van Europa, en de Fransche vluchtelingen werden aldaar door hunne geloofsgenooten met open armen ontvangen. Vele dezer Hugenoten konden echter niet onmiddellijk een bestaan vinden.

De Oost-Indische Compagnie had in Holland emigranten gezocht, doch slechts weinige gevonden; dus stelden de Staten-Generaal aan de Vergadering van Zeventien voor, dat zij een deel der vluchtelingen naar de Kaap zouden vervoeren. Dit voorstel nam de Compagnie aan' doch het aantal families, die vóór 1688 naar Zuid Afrika werden gebracht, was niet grooter dan 70, bestaande uit 160 personen.

De vluchtelingen, vergezeld van hunnen leeraar Pierre Simond, zetten zich na hunne aankomst in Zuid-Afrika in de vruchtbare berghoeken in den omtrek van Stellenbosch neder, en legden zich vooral op den wijnbouw toe.

Aldus werden Franschhoek, Groot- en Klein-Drakenstein, Dal Josaphat, de Paarl, en Wagenmakersvlei gesticht.

Te Groot-Drakenstein werd ook eene kerk gesticht, alwaar, in het begin, Godsdienstoefeningen in de Fransche taal gehouden worden doch binnen kort, door dat de vluchtelingen spoedig door huwelijken met de bevolking van Hollandsche afkomst ineensmolten, raakte de moedertaal der Hugenoten in onbruik.

De voornaamste der families van de vluchtelingen, wier namen en nageslacht heden nog onder ons. ook hier in den Vrijstaat zich bevinden, zijn de volgende: Bruère (Bruwer), Celliers, Cordier (Cortje), Crognet (Cronje), Delport, Durand, Du Plessis, Du Pré, Du Plooij, Du Toit, Fouché, Fourié (Fourie), Jacob (Jacobs), Joubert, Jourdan (Jordaan), La Grange, Le Roux, Labuscagnie, Lombard, Malan, Malherbe, Marais, Mesnard (Minnaar), Nel, Nortier (Nortje), Pinard (Pienaar), Retief, Rousseau, Roux, Sénécal, Terre-Blanche (Terblans), Terront (Theron), De Villiers, en Viviers.

Zooals uit deze naamlijst blijkt, stammen vele onzer burgers direct van de Hugenoten af, en zelfs zij die niet van vaders kant afkomstig zijn van de vluchtelingen, kunnen er nochtans aanspraak op maken, dat het bloed van deze edele en godsdienstige mannen ook hun door de aderen vloeit. De Afrikaner heeft dus geen reden zich over zijne afkomst te schamen.

De ontevredenheid der Kolonisten met het bestuur der Compagnie werd zoo groot dat er eindelijk onder de burgers van Graaff-Reinet en Swellendam een opstand tegen die regeering uitbrak, en de toenmalige Commissaris-Generaal Sluijksken zag geene kans de oproerlingen tot onderwerping te dwingen.

Juist toen de zaken in dezen verwarden toestand verkeerden, zeilde op 19 Juni 1795 Admiraal Elphinstone met eene Engelsche vloot de Simonsbaai binnen, en vorderde in naam van den Prins van Oranje, stadhouder van Holland, die destijds een vluchteling in Engeland was, de overgave der Kolonie.

Sluijsken verkeerde in eene moeielijke positie. Hij, Kolonel Gordon, en Luitenant-Kolonel de Lille, die aan het hoofd van het bestuur stonden, waren allen "Oranje-gezind" en dus niet ongenegen om, volgens het verlangen van den Prins, de Kolonie onder bewaring der Engelschen te stellen.

Bovendien was het regiment voetvolk niet te vertrouwen, daar het gereed stond om, tegen betere betaling, naar den vijand over te loopen; en er was geen ander betaalmiddel dan papieren-geld dat slechts tegen de helft zijner nominale waarde werd aangenomen.

Dus, ofschoon de burgerij der Kolonie, en de Hollandsche Artillerie onder de Lille, gereed waren het land te verdedigen, en ofschoon er gedurende eenige maanden (van Juni tot September) tegenstand werd geboden, vond Sluijsken zich eindelijk—vooral omdat er in den tusschentijd eene andere Engelsche vloot, bestaande uit 15 schepen, de Simonsbaai was binnengezeild—zich verplicht de Kaap aan Elphinstone over te geven, op 23 September 1795.

Slechts 8 jaar (van 23 September 1795 tot het begin van 1803) behield Engeland de Kaap, en het land werd bij het Vredestraktaat van Amiëns (27 Maart 1802) teruggegeven, niet aan de Oost-Indische Compagnie, maar wel aan de regeering van Holland, dat destijds den naam droeg van de "Bataafsche Republiek."

Gedurende den korten tijd (1803 tot 1806), dat de

Kaap nu onder het direct bestuur van Holland bleef, ging het met de regeering veel beter, dan onder de Compagnie het geval was geweest.

Commissaris-Generaal de Mist werd uitgezonden om onderzoek naar de omstandigheden des lands in te stellen, en zoodanige verbeteringen in het regeeringsstelsel te maken, als hij mocht noodig achten.

Door dezen zeer bekwamen man werden verbeteringen in de civiele en rechterlijke departementen gebracht en regulatien voor kerken, scholen, hoven van landdrost en heemraden en andere publieke departementen vastgesteld, die heden nog als voorbeelden van wijze en verziende staatkunde beschouwd worden.

Het bestuur van de Bataafsche Republiek was echter van korten duur. De verhouding waarin Holland in het begin dezer eeuw tegenover Napoleon Bonaparte en het Fransche Keizerrijk stond, maakte het onmogelijk dat er lang vrede met Engeland kon blijven bestaan.

De oorlog brak dus wederom uit, en op 4 Januari 1806 ankerde eene Engelsche vloot, onder bevel van Sir Home Popham, en bestaande uit 59 schepen met 10,000 soldaten aan boord, in de Tafelbaai, tusschen Robben-eiland en Blauwberg strand. Op 7 Januari 1806 landde een gedeelte der troepen en stelde zich in slagorde.

Gouverneur Janssens, die, kort te voren, op bevel van de Hollandsche regeering, het grootste gedeelte van zijne militaire macht naar Indie gezonden had, omdat Java van meer waarde dan de Kaapkolonie werd geacht, maakte zich nochtans gereed, met de 1500 soldaten en een paar duizend burgers onder zijn bevel, tegen den vijand op te trekken.

Onder die militairen bevond zich ook een bataljon

huursoldaten, Waldeckers genoemd, omdat zij tot een regiment behoorden, dat door den Prins van Waldeck op de been was gebracht.

De Waldeckers gingen op den eersten aanval der Engelschen op de vlucht.

Ofschoon de Hollandsche soldaten en de burgers zich dapper gedroegen en goed van hun plicht kweten, waren zij te weinig in getal en ook te veel ontmoedigd door het lafhartig gedrag der Waldeckers, om lang tegenstand te bieden aan de dappere veteranen, die, onder de bekwame leiding van Sir David Baird, hen aanvielen. Zij retireerden dus, zonder door den vijand gevolgd te worden naar Hottentots Holland (thans ook Somerset West genoemd) waar Janssens op 12 Januari 1806 zich gedwongen vond de artikelen van Capitulatie (overgave) te onderteekenen.

De regeering der Bataafsche Republiek, ofschoon van korten duur, verdient allen lof, want in de 3 jaar dat het land door Gouverneur Janssens werd geregeerd, waren de tweedracht verwarring en ontevredenheid, grootendeels uit den weg geruimd.

Sedert de "Capitulatie" van 1806 is de Kaapkolonie onder Britsch Bestuur gebleven.

In het jaar 1835 vond eene groote Emigratie van grensboeren uit de Kaapkolonie plaats, welke "Trek" met de redenen die er toe aanleiding gaven, als zijnde de oorzaak van het ontstaan van het land dat later de Oranjevrijstaat is geworden, in het volgend hoofdstuk beschreven zal worden.

HOOFDSTUK II.

De Trek van 1835.

De "Groote Trek" van 1835.—Redenen voar Landverhuizing:—Onbeschermde grenzen; onbeperkte landlooperij en diefstallen; zendingstaties toevluchtsoorten voor dieven en luiaards; onrechtvaardige wijze waarap de emancipatie der slaven werd uitgevoerd; gedwongen vermindering van waarde van den papieren rijksdaalder. Opstanden tegen de O. I. Compagnie en 't Engelsche Gouvernement. Rebellie van Slachtersnek, 1815.—Emigratie onder leiding van Retief, Potgieter, Maritz, Uijs, enz.—Moselikatze.—Slag tegen Moselikatze's Kaffers bij Vechtkop, op 2 October 1836.—Expedities onder Maritz tegen Moselikatze.—Moord van Retief door Dingaan.—Blauwkrans en Boesmansrivier.—Dingaan verslagen.—De Emigranten in Natal voor Britsche onderdanen verklaard, trekken over de Drakensberg en terug, en vestigen zich in de Zuid-Afrikaansche Republiek, en tusschen Vaal- en Oranjerivier.—"Uijs-klip."—De "Pelgrimvaders" van den Oranjevrijstaat.

Reeds in het begin dezer eeuw waren van tijd tot tijd grensbewoners in kleine gezelschappen de Oranjerivier doorgetrokken om betere weiden voor hun vee te zoeken. Eerst in het jaar 1835, echter, vond de "Groote Trek" plaats, toen niet minder dan 6,000 personen de Kaapkolonie verlieten.

De voornaamste redenen tot ontevredenheid over de Britsche regeering, welke aanleiding gaven tot deze landverhuizing, waren:

1. De onbeschermde toestand der grenzen tegen de invallen en rooverijen der Kaffers en Hottentotten.

2. De onbeperkte en onverhinderde landlooperij, aangekweekt door het stichten van vele zendingstaties, waarvan sommige slechts tot toevluchtsoord dienden voor degenen die te lui of te oneerlijk waren om te werken; en de ongegronde beschuldiging van

de inboórlingen te verdrukken en te mishandelen, door partijdige personen tegen de blanke bewoners van het land ingebracht,—eene beschuldiging, die door de Regeering meestal voor waarheid werd aangenomen, zonder aan de aangeklaagden gelegenheid te geven zich daartegen te verdedigen.

3. De onrechtvaardige wijze waarop de "Emancipatie," of vrijverklaring der slaven, werd uitgevoerd.

4. De geldelijke verliezen door velen geleden tengevolge van de gedwongen vermindering van den papieren rijksdaalder van 4s. tot 1s. 6d.

Bij deze speciale redenen van ontevredenheid moet ook gevoegd worden dat de Kolonisten nimmer volkomen tevreden waren geweest, noch met de Regeering der Oost-Indische Compagnie, noch met die van Engeland. In 1795 was de opstand in Graaff-reinet en in Swellendam alleen verhinderd tot een volslagen omwenteling overteslaan, doordat Sluijsken zich aan Elphinstone overgaf; en in 1815 had de rebellie van Slachtersnek plaatsgevonden, tengevolge waarvan het doodvonnis aan vijf der voormannen werd voltrokken, waardoor eene verbittering tegen het Britsche Gouvernement werd verwekt, die zelfs heden nog niet geheel is uitgestorven.

De eerste trekkers gingen uit onder leiding van Louis Trichard, Hendrik Potgieter en Gert Maritz. Later werden zij door andere troepjes onder Karel Landman, Gert Rudolph, Pieter Uijs en anderen gevolgd. Een gedeelte der Emigranten, aan wier hoofd Hendrik Potgieter stond, trok langs de Vaalrivier af, en daar zij het land onbewoond vonden, doordat de vroegere bevolking door den bloeddorstigen Moselikatze geheel uitgeroeid was, zetten de trekkers zich op de gronden, aan Vaalrivier grenzende, neder, zoover als waar nu Hoopstad ligt.

Terwijl zij aldus in kleine troepjes langs de oevers der rivier verspreid waren, werden zij onverwacht aangevallen door commando's van Moselikatze, die 60 mannen, vrouwen en kinderen vermoordden, en hunne goederen, hunne wagens en hun vee wegvoerden.

De overblijvenden trokken zich bijeen en gingen "*in lager*" te *Vechtkop*, nabij Rhenosterrivier aan de grens der tegenwoordig districten Kroonstad en Heilbron. Hunne wagens, 50 in getal, werden in eenen kring geplaatst, en de openingen met doorntakken gesloten.

Op 2 October 1836 viel een groot commando van Moselikatze dit lager, dat uit slechts 30 man, met hunne vrouwen en kinderen bestond, aan. Na een hevig gevecht namen de Kaffers de vlucht, 700 dooden achterlatende. Aan den kant der Emigranten waren 2 gesneuveld, en 12 gewond, waaronder ook Saarl Cilliers, die tezamen met Potgieter, bevel had over het lager. Toen Cilliers door een assegaai in het been getroffen werd, trok hij dien onmiddellijk uit en stak er den Kaffer die hem gewond had, mede dood.

De overigen waarom slechts 16 ongekwetst bleven, trokken naar Thaba 'Nchu, de hoofdstad van Moroka, Opperhoofd der Barolongs, terug.

Kort daarna ging Gert Maritz met een honderdtal boeren, 20 Griqua's onder hun kapitein Pieter Davids, en eenige Basoeto's op een veldtocht uit om Moselikatze te straffen, en het vee door zijn volk geroofd terug te nemen. Op 8 Februari 1837 bereikte deze Expeditie Mosiga, een der voornaamste "kralen" van Moselikatze, versloeg den vijand, maakte 7,000 stuks vee buit, nam de door de Kaffers weggevoerde wagens terug, en bracht de heeren Lindley en Adams, zendelingen bij Moselikatze, voor wie het aldaar onveilig was geworden, mede. De heer Lindley wijdde later

zijne krachten, als onderwijzer en zendeling, aan de Emigranten, en, ter gedachtenis aan zijne diensten, is het dorp Lindley in het district Bethlehem, naar hem genoemd.

In December van hetzelfde jaar (1831) werd een tweede veldtocht, onder bevel van Hendrik Potgieter en Pieter Uijs, tegen Moselikatze ondernomen, waardoor deze bloeddorstige wreedaard eindelijk geheel verslagen werd, en naar de Mulappobergen verdreven, alwaar hij ook, meer dan 30 jaar later (1872) is overleden.

Het grootste gedeelte der "voortrekkers" echter ging, onder leiding van Piet Retief, noordoostwaarts de Drakensbergen over, met het doel om van Dingaan, den Zoeloe-Koning, een stuk gronds in de nabijheid van de baai van Natal te koopen. Terwijl Retief in onderhandeling was over dezen grond, werd hij met 70 zijner volgelingen op eene wreede wijze door Dingaan, in zijne hoofdstad Umgunginghlove, vermoord, op 4 Februari 1838.

Onmiddellijk na dezen verraderlijken moord zond Dingaan eene groote macht uit welke de Emigranten langs Blaauwkrans en Boesmansrivier verspreid onverwacht aanviel, en velen hunner vermoordde.

Het overschot der voortrekkers werd, toen zij, na vele bloedige gevechten, Dingaan eindelijk verslagen hadden, en het land voor hen door Retief gekocht van Dingaan's roover-benden hadden gezuiverd, voor Britsche onderdanen verklaard, en Natal als Britsch grondgebied aangehecht.

Het grootste gedeelte der Emigranten, met het vast voornemen om onafhankelijk te blijven, besloot Natal, (alwaar zij zooveel bloed en tranen hadden gestort dat er heden nog een *Bloedrivier,* en een dorp *Weenen* in die Kolonie te vinden zijn) te verlaten en de

Drakensbergen wederom over te trekken om elders eene schuilplaats te gaan zoeken.

Een deel begaf zich naar het land benoorden de Vaalrivier en stichtte aldaar de Zuid-Afrikaansche Republiek; terwijl een ander deel terugkwam naar die gronden tusschen Vaal- en Grootrivier gelegen, de zij op hunnen tocht naar Natal hadden doorkruist, en zich verspreidden over het grondgebied dat later de Oranjevrijstaat is geworden.

Sommige der trekkers hadden zich, onder leiding van Johannes Lefras Uijs, reeds in het jaar 1837 met verlof van Moroka neergezet aan de fonteinen ten westen en zuid-westen van het Barolong Grondgebied. In November 1837 sloten deze voortrekkers op Kerkspruit aan Modderrivier een tractaat van vrede en vriendschap met Moroka, en werd, als gedenkteeken van dit tractaat, een steen, Uijsklip genoemd, opgericht, waarop door den Eerw. Archbell, destijds zendeling bij Moroka, de namen der voornaamste mannen tot den trek van Uijs behoorende uitgekapt werden. Moshesh, opperhoofd der Basoetos, die tegenwoordig was bij die gelegenheid, stemde in het tractaat toe, en zeide dat hij aan Moroka ook "de koe gegeven had om te melken," daarmede te kennen gevende, dat hij zich toen reeds het land toeeigende.

Deze Uijsklip staat nu voor het Nationaal Museum te Bloemfontein, en is van belang als zijnde opgericht geweest op de plaats alwaar voor de eerste maal ten noorden van de Oranjerivier nachtmaal gevierd werd, kinderen gedoopt en huwelijken gesloten werden. Hij strekt ons ook ter herinnering aan de eerste bewoners van dit land, hoe zij de wildernis ingetrokken zijnde, hunne Bijbels niet achterlieten, maar steeds geloofden, dat "de vreeze des Heeren het beginsel der wijsheid is."

Wij zien dus dat de "Pelgrimvaders" of "Voortrekkers" van dezen Staat hoofdzakelijk bestonden uit de Emigranten die, onder de leiding van Hendrik Potgieter, Gert Maritz, en Johannes Lefras Uijs, tusschen de jaren 1835 en 1838 de Kaapkolonie verlaten hadden.

HOOFDSTUK III.

Zwartkopjes. Boomplaats. Slag bij den Berea.

De Griqua's trekken van Kamiesbergen naar Philippolis en Fauresmith.—Grensboeren huren grond van hen.—Botsingen tusschen Griqua's en Boeren.—De heer Rawstorne en Kolonel Richardson met het 7de Regiment gezonden om een einde hieraan te maken.—Slag bij Zwartkopjes, 30 April 1845.—Sir Peregrine Maitland en het "Onvervreemdbaar" grondgebied.

Pretorius en Kock rijden 800 mijl om Sir H. Pottinger te spreken.—Hij weigert hen te zien.—Sir Harry Smith komt als Gouverneur der Kaapkolonie 1847.—Hij bezoekt de gronden benoorden de Oranjerivier, en proclameert de Souvereiniteit in het laatst van 1847.—Majoor Warden, de Britsche Resident verlaat Bloemfontein op bevel van Pretorius.—Sir Harry Smith trekt tegen Pretorius op.—Slag van Boomplaats, 29 Augustus 1848.

Twisten tusschen de Inboorlingen.—Commissarissen Hogge en Owen—Sir George Cathcart met 2000 man trekt tegen Moshesh op.—Slag bij Berea, 20 December 1852—Sir George Russell Clerck als Speciaal Commissaris trekt de Souvereiniteit terug, 23 Februari 1854.

Reeds *vóór* den trek van 1835 waren van tijd tot tijd enkele grensboeren de Oranjerivier overgetrokken, daar de droogte, die op de noordergrenzen heerschte, hen noodzaakte om elders gras voor hun vee te zoeken, en grond van de Griqua's te huren.

De Griqua's, een bastaard-ras, ontstaan uit blanke vaders en gekleurde moeders, waren jaren te voren (1795) uit de Kamiesbergen op de grenzen van Namaqualand verhnisd, en hadden, na de Bosjesmannen (of Boesmans) die de oorspronkelijke bewoners van die landstreek waren, verdreven of vermoord te hebben, de gronden die de tegenwoordige districten Fauresmith en Philippolis uitmaken in bezit genomen.

Na verloop van tijd ontstonden er twisten over-

grond tusschen de boeren en de Griqua's onder Adam Kok, welke disputen somtijds aanleiding gaven tot kleine oorlogen.

Om aan deze onlusten een einde te maken werd den heer Rawstorne, Magistraat van Colesberg, gelast zich naar Philippolis en Alewijnskopje te begeven, om de beide vijandelijke partijen te hooren. Bij deze gelegenheid beweerden de Emigranten, dat Sir Andries Stockenstrom getuigen kon dat het district Philippolis en de gronden gelegen aan de Riet- en Modderrivier, van af Knapzakrivier tot aan Batsrivier, voor hen, door Gideon Joubert, in bijzijn van den Veldkornet Piet van der Walt, van de Kapiteins der Bosjesmannen gekocht waren voor 18000 schapen.

Na verdere discussie werd besloten tot een "wapenstilstand" van 10 dagen, om aan de Emigranten gelegenheid te geven zekere melkkoeien, die zij in eene schermutseling van de Griqua's hadden afgenomen, terug te halen.

In dien tusschentijd was Kolonel Richardson de Oranjerivier doorgetrokken, en op 30 April 1845 rukte hij tezamen met de Griqua's tegen Zwartkopjes op, alwaar eene kleine macht der Emigranten, bestaande uit omtrent 30 man, als wacht over een drieponder kanon was achterlaten.

Deze wacht, aldus onverwacht aangevallen, bood slechts een korten tegenstand, en nam na verlies van eenige manschappen de vlucht, het kanon, de andere wapenen en een aantal vee achterlatende. Christoffel Visser, die bevel had over het lager te Touwfontein, alwaar hij 90 man met al de vrouwen en kinderen der Emigranten bij zich had, bericht van dezen tegenspoed ontvangende, zond onmiddellijk den burger Schalk van Wijk met een vredevlag om aan Kolonel Richardson kennis te geven, dat daar de meeste zijner

manschappen op verlof afwezig waren, hij en 60 man onder hem, gereed waren de wapenen neer te leggen. Op 2 Mei 1845 ging de Kolonel dan ook na Touwfontein, en legden Visser en de andere Emigranten den eed van getrouwheid aan de Koningin van Engeland af, en werden zij gelast zich binnen 3 dagen over eene lijn, gelegen ten noordwesten van het tegenwoordige Fauresmith, te begeven.

De Kommandanten Mocke, Jan Kock, Steijn en du Plooij en anderen, die op 1 Mei van het leger afwezig waren geweest, weigerden den eed van getrouwheid af te leggen en trokken noordwaarts in de richting van Winburg.

Kort hierna kwam de Gouverneur, Sir Peregrine Maitland, vergezeld van zijn Procureur-Generaal den heer Porter, naar Philippolis. Hij proclameerde de gronden, door de onderdanen van Adam Kok bewoond, voor "onvervreemdbaar," of niet aan blanken verkoopbaar, terwijl de plaatsen reeds in bezit der Emigranten als "vervreemdbaar" werden beschouwd.

Een Resident werd ook door hem te Philippolis geplaatst om den vrede te bewaren, en de "recognitie" die door de boeren aan Adam Kok moest betaald worden, in te vordereu.

In 1846 gingen Andries Pretorius en Jan Kock, een dergenen die, na den slag bij Zwartkopjes, naar Winburg waren getrokken, op reis naar Grahamstad, om aldaar Sir Henry Pottinger, den toenmaligen Gouverneur, persoonlijk te spreken, en hem de gieven der Emigranten-boeren voor te leggen.

Nadat zij 800 mijl ver te paard waren gekomen, weigerde Sir Henry Pottinger hen te zieu, en zij keerden dus naar huis terug, beleedigd en vertoornd over deze onbeleefde behandeling.

In het jaar 1847 kwam Sir Harry Smith als Gouver-

neur in de Kaap aan, en vertrok bijna onmiddellijk na zijne aankomst op een bezoek naar de gewesten ten noorden van de Oranjerivier gelegen. Sir Harry Smith was een dapper en bekwaam krijgsman, zooals hij door zijne overwinning in den slag van Aliwal (in Indie) had getoond. Hij was ook, ongetwijfeld, een man van goede bedoelingen doch van eenigszins zonderling gedrag. Zijne geschreven proclamaties bestonden grootendeels uit gebeden, terwijl zijne gesprekken overvloeiden van vloeken.

Bij zijne aankomst had hij een onderhoud met de opperhoofden Moshesh, Moroka, en Adam Kok. Hij dwong laatstgenoemde zijn grondgebied onder Britsche bescherming te plaatsen, door hem en zijnen Raad te dreigen, dat, indien zij in dit voorstel niet toestemden, hij hen onmiddellijk aan den eersten den besten boom zoude ophangen. Hij vernietigde de proclamatie van Sir Peregrine Maitland betreffende de "onvervreembare gronden," en vermaande Moshesh en Moroka in vrede te leven, en hunne zendelingen te gehoorzamen, "want dan zouden zij vet en eindelijk zalig worden."

Daarna had de Gouverneur aan Tugelarivier een onderhoud met Andries Pretorius en omtrent 400 Emigranten die aan het terugtrekken waren uit Natal. Hij proclameerde van daar alle gronden gelegen ten noorden der Oranjerivier voor Britsch grondgebied onder den naam van "Souvereiniteit," bevestigde Majoor Warden als Britsch Resident te Bloemfontein, en keerde toen naar de Kaapstad terug, vanwaar hij eene proclamatie uitzond bestaande, volgens zijn gewoonte, deels uit dreigementen en deels uit godsdienstige vermaningen.

Pretorius en zijne mede-Emigranten waren zeer ontevreden met de verklaring der "Souvereiniteit"

daar zij vast besloten hadden onder eigen bestuur te blijven. Dientengevolge trokken omtrent 400 man onder bevel van Pretorius naar Bloemfontein op, en vorderden van den Resident, dat hij, tezamen met de soldaten en ambtenaren onder hem staande, binnen 24 vertrekken moest, en zich over de Oranjerivier begeven. Hieraan besloot Majoor Warden, na eenig beraad, zich te onderwerpen.

Dadelijk na ontvangst van het bericht dezer gebeurtenis maakte Sir Harry Smith zich gereed naar de grenzen te vertrekken.

Op 7 Augustus 1848 kwam hij in gezelschap van den heer Southey (later eersten Administrateur van Griqualand West) en van andere bekwame officieren te Colesberg aan.

De Oranjerivier was vol, en de eenige pont door den stroom weggespoeld, doch door middel van 2 guttaperca ponten, die de troepen met zich mede hadden gebracht, werden de soldaten en het andere volk aan het leger behoorende, bestaande uit omtrent 1200 man, te zamen met 2 kanonnnen en 70 wagens, binnen 3 dagen de rivier overgevoerd.

Op 29 Augustus 1848 kwam de voorhoede der troepen in aanraking met een gedeelte der boeren onder bevel van Louw Botha, Andries Spies, Adriaan Stander, Casper Kruger en Jan Kock. De Emigranten hadden eene sterke positie ingenomen achter de randjes die nabij het woonhuis van Boomplaats, omtrent 400 treden ten zuiden van Kromelleboogspruit, dwars over den weg loopen.

Hopende dat de Emigranten zelfs nu tot eene schikking zouden willen komen, en vast geloovende, dat zij niet op hem zouden schieten, reed Sir Harry met zijn lijfwacht vooraan, en gaf bevel aan zijne soldaten, de dopjes van hunne geweren te nemen.

Toen echter de troepen onder bereik van de boeren kwamen, vroeg Casper Kruger. "wat moeten wij nu doen?" Waarop Adriaan Stander uitriep, "Blaas maar op," en onmiddellijk viel een hagelbui van kogels onder de Britsche troepen. Kapitein Salis werd doodelijk getroffen, het paard van Sir Harry Smith kreeg een kogel in den kop, en een zijner stijgriemen werd door een tweeden kogel doorgesneden, terwijl vele zijner manschappen gedood of gekwetst werden, zoodat de voorhoede op het hoofdleger retireerde.

Daarop trok het geheele leger, bestaande uit omtrent 600 soldaten en 3 of 400 Griqua's onder Adam Kok, tegen de boeren op, die omtrent 400 in getal waren, en verdreef hen uit de randjes; niet echter, voor dat kapitein Murray en vaandeldrager Steele gesneuveld waren, en een aantal andere officieren en soldaten den dood hadden gevonden. De Emigranten trokken terug tot aan den nek op den grooten weg, omtrent 20 minuten ten noorden van Boomplaats, alwaar zij nogmaals eene poging deden om tegenstand te bieden,—doch te vergeefs. Eindelijk gingen zij, steeds enkele schoten op den vijand lossende, terug naar Velkraal, nabij Rietrivier.

Deze slag, welke 3 uur duurde, werd door Sir Harry Smith, een krijgsman die aan de zijde van Wellington bij Waterloo had gestaan, beschreven als een der hevigste schermutselingen, die hij ooit had beleefd.

Na deze nederlaag werd Pretorius geheel moedeloos.

Hij gaf zijn vrienden de hand en zeide: "Alles is verloren; voor u is er nog uitkomst, doch niet voor mij. Onderwerpt u aan de Engelsche Regeering."

Daarop verliet hij, vergezeld van een paar zijner vrienden, het leger te Velkraal en kwam niet weder tot stilstaan voor hij de Vaalrivier was doorgetrokken.

Aan de zijde der Emigranten sneuvelden 7 burgers, terwijl aan de zijde der troepen 50 man gedood en gewond waren.

Onmiddellijk na den slag trok Sir Harry Smith naar Bloemfontein op. Aldaar aangekomen, liet hij Dreijer, een boer, en Quigley een Engelsch deserteur, door de Griqua's, terwijl zij in het veld in de nabijheid van Boomplaats rondzwierven, gevangen genomen, doodschieten. Beide mannen hadden waarschijnlijk niet eens aan het gevecht deelgenomen. Van deze daad verklaarde Sir Harry later berouw te hebben.

Majoor Warden werd nu als resident hersteld, met 4 magistraten voor de districten Winburg, Caledon-rivier, Fauresmith en Bloemfontein onder hem, en er werd een Wetgevende Raad opgericht, bestaande uit 8 burgers (door het Gouvernement benoemd), de 4 magistraten en den Resident.

Van Bloemfontein ging de Gouverneur naar Winburg, alwaar hij eene oorlogsboete op de inwoners legde en een onderhoud met Moroka, Moshesh, en andere Kaffer-opperhoofden had. Van daar keerde hij over Smithfield naar Kaapstad terug.

Kort na deze gebeurtenis ontstonden er geschillen tusschen Moshesh, Sekonyella en Moroka over grond, en toen de Resident de troepen die in het "Queen's Fort" te Bloemfontein door Sir Harry waren achtergelaten, naar de grenzen zond, werden zij op 29 Juni 1851 te Viervoet door de Basoeto's van Molitsane aangevallen en verplicht naar Thaba 'Nchu te retireeren en later naar het Fort te Bloemfontein terug te keeren.

Majoor Warden riep toen de burgers op om de troepen te komen helpen, doch daar de boeren van oordeel waren dat zij niets met deze twisten tusschen

de inboorlingen te maken hadden, weigerden zij op commando te gaan.

Tengevolge van deze ongeregeldheden op de Basoeto-grenzen werden in het begin van 1852 de heeren Hogge en Owen als commissarissen naar Bloemfontein gezonden "om de zaken der Souvereiniteit te schikken." De heer Hogge stierf echter kort na zijne aankomst alhier. De onlusten en diefstallen der onderdanen van Moshesh duurden intusschen voort, en de zaken bleven "ongeschikt," zoodat in het eind van 1852 de Hooge Commissaris, Sir George Cathcart, op aanraden van den heer Owen, besloot met 2,000 soldaten tegen Moshesh op te trekken. Hij kwam dus, op 13 December 1852, te Platberg zendingstatie aan, en zond aan Moshesh eene vordering van 10,000 stuks vee en 1,000 paarden, als boete voor zijne ongehoorzaamheid aan den Resident, en als vergoeding van de diefstallen door zijne onderdanen gepleegd.

Op 15 December vond een onderhoud tusschen den Gouverneur en Moshesh plaats, bij welke gelegenheid het Basoeto-opperhoofd aan Sir George Cathcart zeide: "maakt toch geen oorlog; als men een hond slaat dan wijst hij zijne tanden."

Daar het gevorderde aantal vee en paarden niet op den door den Gouverneur bepaalden dag geleverd werd, trokken de troepen, op 20 December 1852, de Caledonrivier door, en namen eenige duizenden stuks vee, die op den Bereaberg liepen, nabij de plaats waar Maseru nu ligt. Toen de soldaten bezig waren dit vee weg te voeren, werden zij door de Basoeto's aangevallen en, ofschoon zij er eindelijk in slaagden een gedeelte der buitgemaakte beesten de Caledonrivier door te drijven, gebeurde het echter niet zonder aanzienlijk verlies aan manschappen, vooral van het 12de

regiment lanciers, waarvan niet minder dan 20 sneuvelden.

Na dezen slag, bekend als " de slag bij den Berea," verklaarde Sir George Cathcart dat hij tevreden was, trok dus met zijne troepen naar de Kaapkolonie terug, en gaf aan het Britsche Gouvernement als zijne overtuiging te kennen, dat als men de "Souvereiniteit" welke, naar zijn oordeel, slechts voor springbokken en wildebeesten geschikt was, wilde behouden, het noodzakelijk zijn zoude, minstens 2000 man aldaar op de been te houden.

In Augustus 1853 werd Sir George Russell Clerck als speciale Commissaris naar Bloemfontein gezonden, met volmacht, indien hij zulks wenschelijk achtte, het Britsche gezag over de " Souvereiniteit " terug te trekken. Nadat hij eenige maanden in Bloemfontein had doorgebracht, kwam hij tot ongeveer hetzelfde besluit als Sir George Cathcart, en bood hij den bewoners van dit land aan, de regeering aan hen over te dragen.

Dit aanbod werd eindelijk aangenomen, en het land overgegeven aan een Comite, bestaande uit vertegenwoordigers der verschillende districten, die zich gereed verklaarden deze verantwoordelijkheid op zich te nemen, niet omdat zij ongewillig waren onder het bestuur van de Koningin van Engeland te blijven, maar omdat zij ontevreden waren met de handelwijze van Harer Majesteits ambtenaren.

Op 23 Februari 1854 werden de " Artikelen van Verdrag" door Sir George Clerck en de Representanten van het Oranjerivier Grondgebied onderteekend, waardoor de " Souvereiniteit " ophield te bestaan, en de Oranjevrijstaat als eene vrije en onafhankelijke Republiek gevestigd werd.

HOOFDSTUK IV.

1. De artikelen van Verdrag of Conventie van Bloemfontein, 23 Februari 1854. 2. De Grondwet of Constitutie, 10 April 1854.

I.—CONVENTIE.

1. De Vrijstaat eene vrije en onafhankelijke Republiek.—2. Britsch Gouvernement verbindt zich geen Bondgenootschap te hebben met Naturellen. — 3. Griqua gronden verkoopbaar. — 4. Eigendoms- en andere rechten van vroegere Britsche onderdanen gewaarborgd.—5. Wederzijdsche uitlevering van misdadigers.—6. Certificaten van Ambtenaren wederzijds van kracht.—7. Geene slavernij toegelaten —De Vrijstaat heeft het recht om ammunitie in de naburige Kolonien te koopen.—9. Consul op de grenzen.

II.—GRONDWET.

Wie burgers van den Vtrijstaatzijn.—De Volksraad.—De Staatspresident.—De Uivoerende Raad.—De Wet voor allen gelijk.—Het Romeinsch-Hollandsch Recht, de Grondwet des lands.—Eigendomsrecht, persoonlijke vrijheid en vrijheid der drukpers gewaarborgd.—Hoe de Constitutie gewijzigd kan worden.—Constitutie van 10 April 1854, gewijzigd op 9 Maart 1866 en wederom op 8 Mei 1879.

Het verdrag of de conventie van Bloemfontein van 23 Februari 1854 bestond uit 9 artikelen, waarvan de inhoud aldus luidt :

Art. 1, Dat het Gouveruement van 't Oranjerivier-Grondgebied overgedragen wordt aan Gemachtigden des volks, wordende zij en de bewoners van het land vrijgesproken van onderdanigheid aan de Britsche Kroon, en in alle opzichten voor een vrij en onafhankelijk volk verklaard.

Art. 2. Dat het Britsch Gouvernement geen Bondgenootschap hebben zal met eenige der Naturellen

opperhoofden of stammen, ten noorden van de Oranjerivier, uitgezonderd met den Griqua-kapitein Adam Kok.

Art. 3. Dat alle hinderpalen tegen het koopen en verkoopen van Griqua-gronden uit den weg geruimd zullen worden.

Art. 4. Dat het nieuwe Gouvernement geen kwellende handelwijze zal toelaten tegen onderdanen van de Koningin van Engeland, wegens wettige daden door hen vóór de overgave gedaan, zijnde hun eigendomsrecht gewaarborgd en alle gelegenheid gegeven aan degenen, die niet onder de nieuwe Regeering verkiezen te blijven, om hun vast eigendom van de hand te zetten.

Art 5. Dat er wederzijdsche uitlevering van misdadigers zijn zal, zullende de Gerechtshoven open zijn voor alle wettige processen van bewoners aan beide zijden der Oranjerivier, en dagvaardingen op getuigen achterteekend worden door de magistraten van beide Gouvernementen wederkeerig.

Art. 6. Certificaten door de wettige ambtenaren zoowel in de Koloniën als in het Oranjerivier Grondgebied, zullen wederzijds als van kracht beschouwd worden om erfgenamen in staat te stellen hunne erfportiën te ontvangen.

Art. Het Oranjerivier Gouvernement zal, zooals tot hiertoe, geene slavernij of slavenhandel toelaten binnen zijn grondgebied.

Art. 8. Dat het Oranjerivier Gouvernement vrijheid hebben zal zijne ammunitie te koopen binnen eenige Britsche Kolonie van Zuid-Afrika, en zal de Speciale Commissaris (Sir George Clerck) aanbevelen aan het Koloniale Gouvernement, dat voorrechten van eenen uitgebreiden aard gegund worden aan het Oranjerivie Gouvernement, wegens invoerbelasting.

Art. 9. Er zal een agent of consul door de Britsche Regeering nabij de grenzen worden geplaatst, waartoe, ten allen tijde, door de ingezetenen aan beide zijden der Oranjerivier toegang zal kunnen verkregen worden.

Het grootste deel dezer 9 artikelen is nu voor ons van slechts weinig belang of waarde. Sommige artt. (zoo als artt. 3, 4, 5 en 7) zijn overbodig en dus nutteloos; andere (zooals artt. 2 en 8) zijn verscheidene malen door het Britsche Gouvernement geschonden; en art. 9 werd niet uitgevoerd, daar er nimmer een Britsche consul nabij de grenzen werd geplaatst. Het eerste artikel echter blijft steeds van volle kracht en is voor ons van het grootste belang, als zijnde dat, waarop onze aanspraak om als een vrij en onafhankelijk volk beschouwd te worden gegrond is.

2. De Grondwet, 10 April 1854.

De voornaamste bepalingen der Grondwet of Constitutie van het land, vastgesteld door den eersten Volksraad op 10 April 1854, zijn de volgende:

De burgers zullen bestaan uit alle blanke personen, die van af 6 maanden vóór de vaststelling der Constitutie inwoners van het land waren.

Het hoogste wetgevend gezag berust bij den Volksraad, bestaande uit één lid voor iedere wijk, en één voor iedere hoofdstad, of ieder dorp, van elk district, door de stemgerechtigde burgers te worden gekozen.

Er zal een Staatspresident zijn, voor vijf jaar aangesteld en door het volk te worden gekozen. Hij zal het hoofd van het Uitvoerend Gezag zijn, en de uitvoering en regeling van alle zaken in betrekking met publieke diensten, zijn aan hem toevertrouwd.

Er zal een Uitvoerende Raad zijn, bestaande uit den Landdrost van Bloemfontein, den Gouvernements-Secretaris, en drie onofficieele leden, door den Volksraad gekozen, om den Staatspresident met advies en assistentie te bedienen, van welk lichaam de President voorzitter zal zijn, en eene beslissende stem zal hebben.

Het Romeinsch-Hollandsch recht zal de Grondwet van dezen Staat zijn, alwaar geene andere wet door den Volksraad gemaakt is.

De wet is voor allen gelijk. Eigendomsrecht, persoonlijke vrijheid, en de vrijheid der drukpers worden gewaarborgd.

De Constitutie kan alleen veranderd worden met toestemming van drie vierden van den Volksraad in twee achtereenvolgende jaarlijksche zittingen van dat Lichaam. Op 9 Maart 1866 werd de Constitutie van 10 April 1854 gewijzigd en op nieuw vastgesteld, en op 8 Mei 1879 wederom veranderd en als de nieuwe Constitutie door den Volksraad aangenomen. De hoofdpunten echter der Grondwet van 1854, hierboven vermeld zijn onveranderd gebleven.

JOSIAS PHILIPPUS HOFFMAN,

Eerste Staatspresident van den Oranjevrijstaat.

HOOFDSTUK V.

Josias Philippus Hoffman, Eerste Staatspresident, van 13 September 1854 tot 10 Februari 1855.

Voornaamste reden waarom de heer Hoffman als President werd gekozen.—Zijn bezoek aan Moshesh en geschenk van een vaatje kruit.—Geene melding er van in zijn eerste verslag.—De Volksraad verontwaardigd, besluit op 9 Februari 1855, dat de President eene berisping heeft verdiend.—Ontslag ingediend door den President op 10 Februari 1855.—Commissie van Bestuur, bestaande uit 4 leden.—De heer Boshoff door den Raad verzocht om zich als president verkiesbaar te stellen.

De heer J. P. Hoffman werd tot eersten Staatspresident onder de nieuwe Constitutie gekozen, op 13 September 1854. Hij was uit het district Stellenbosch der Kaapkolonie hierheen gekomen, en, ofschoon een man van gezond verstand, had hij, doordat er in die dagen niet vele goede scholen bestonden, slechts weinig opvoeding genoten.

De heer Hoffman ging mank aan een zijner beenen en was verplicht zich met krukken te behelpen. Hij had voor eenen tijd bij Moshesh gewoond, en daar men toen reeds bespeurde dat dit opperhoofd en zijn volk een bron van gevaar voor den jeugdigen Vrijstaat zouden worden, had men voornamelijk om deze reden den heer Hoffman tot eersten President gekozen, daar de hoop bestond, dat hij door zijnen invloed op Moshesh in staat zoude zijn de lijnkwestie en andere moeielijkheden te regelen.

Kort na zijne ambtsaanvaarding bracht de President dan ook Moshesh een bezoek, en, overtuigd van het groote belang voor den Vrijstaat om op goeden voet

met den Basoeto-koning te zijn, maakte hij hem een geschenk, bestaande in een ploeg en een vaatje buskruit.

In zijne aanspraak aan den Volksraad in de eerste zitting van 1854 had de President melding gemaakt van dit bezoek en schriftelijk verslag er van, waarin echter niets over het vaatje kruit was vermeld, ingediend.

Dit verslag werd echter niet in de zitting van 1854 behandeld.

Vóór de zitting van Februari 1855 werd het geschenk van het vaatje kruit aan sommige der Raadsleden bekend, en toen de President dit bemerkte, vond hij goed zijn eerste verslag terug te trekken en in plaats er van een verbeterd verslag te stellen, waarin, voor het eerst, melding van het geschenk van kruit gemaakt werd.

De meerderheid van den Volksraad, verontwaardigd over wat zij voor een poging om hen te misleiden hielden van den kant van den President, besloot dat: "De HoogEdele Staatspresident door het geven van kruit aan Moshesh, zich wel niet aan hoogveraad had schuldig gemaakt, maar dat hij, door het toevoegen aan het verslag, eene berisping van den Volksraad had verdiend."

De zaak verwekte veel opgewondenheid, zoodat zelfs eenige der Raadsleden, aan het hoofd van een aantal burgers, op den avond van 9 Februari 1855 het Fort, dat in die dagen geheel onbewaakt schijnt te zijn geweest, in bezit namen, en de kanonnen, die daar waren, op het Presidents-huis richtten. Den volgenden dag (10 Februari 1855) zond de heer Hoffman een brief aan den Raad, waarin hij te kennen gaf, dat daar de meerderheid van die vergadering tegen hem had gestemd, en eenige leden, met medeweten en

toestemming van de meerderheid, zelfs ongeregeldheden hadden gepleegd, door met gewapende manschappen den publieken dienst te hinderen, het blijkbaar was, dat er geen wederzijdsch vertrouwen bestond, en hij dus zijn ontslag als Staatspresident aanbood.

Dit ontslag werd dadelijk aangenomen. De Raad benoemde een Uitvoerende Commissie van 4 leden, bestaande uit de heeren J. J. Venter, J. J. van Rensburg, E. R. Snijman en J. Halse om het Uitvoerend Gezag uit te oefenen, totdat een andere President zoude worden benoemd, en de heer Rensburg werd naar Graaff-Reinet afgevaardigd om, namens den Volksraad, den heer J. N. Boshoff uit te noodigen zich als kandidaat voor het Presidentschap verkiesbaar te stellen.

Wij zien dus hoe, reeds van zijn vroegste bestaan, de Oranjevrijstaat gebukt ging onder den last van Moshesh als buurman te hebben.

JACOBUS NICOLAAS BOSHOFF,

Tweede President van den Oranjevrijstaat.

HOOFDSTUK VI.

Jacobus Nicolaas Boshoff, 2de Staatspresident, van 27 Aug. 1855 tot 6 Sept. 1859.

Bezoek van Sir George Grey aan Bloemfontein.—Grey College opgericht, Maart 1856.—Brief van den Koning van Holland met concept wapen en vlag.—Oranjevrijstaat zoo genoemd ter eere van het koninklijke huis van Oranje.—De nieuwgekozen President maakt vele goede wetten.—David Dantser, Goliath IJzerbek,, Adam Kok en Witzie.—Witzie uit Witzieshoek verdreven.—Pretorius en Goetz komen als deputatie uit Transvaal, vorderen het land op, en krijgen kennis om Bloemfontein te verlaten.—Toestand van de Transvaal.—De "Pretorianen trekken tegen den Vrijstaat op.—Commando gaat hen te gemoet.—Vredestractaat van 1 Juni 1857.—Dreigend gedrag van de Basoeto's.—Oorlog tegen Moshesh verklaard op 19 Maart 1858.—De "eerste Basoeto oorlog." Kommandant Fick verslaat den vijand bij Viervoet en Cathcartsdrift.—"De Hel."—Het commando onder Thaba Bosigo.—Het commando trekt terug over de Caledon, en van daar naar huis.—Einde van den "eersten Basoeto oorlog."—Sir George Grey als bemiddelaar.—Eerste tractaat van Aliwal, op 29 September 1858.—Sir George Grey gaat persoonlijk langs de lijn af om de bakens te doen oprichten. Sir George Grey de "beste Gouverneur."—Inval van Schelen Kobus, op 24 Mei 1858.—Hij en zijn volk verslagen door commando onder Hendrik Venter, op 31 Mei 1858.—Moord van 40 Krijgsgevangenen.

Sir George Grey en Federatie.—Bedanken van President Boshoff op 6 Sept. 1859 aangenomen.—De heer Snijman fungeerend president.—Bethulie gronden aan Vrijstaat gehecht. De zaak van den heer James Howell.—Verwaarde toestand der rechtspleging.

De heer Boshoff werd op 15 Mei 1855 als tweede Staatspresident gekozen en op 27 Augustus 1855 als zoodanig ingezworen.

Hij was te Graaff-Reinet geboren, doch had zich, kort voor zijne verkiezing, in Natal met der woon gevestigd, alwaar hij zoowel als in de Kaapkolonie bekend stond onder zijne landgenooten als een man van buitengewone aangeboren talenten, en die ook

eene betere opvoeding had genoten dan de meeste zijner medekolonisten.

Kort na zijn optreden als President in Maart 1856, kwam Sir George Grey, Gouverneur der Kaapkolonie op zijne reis naar Natal te Bloemfontein aan, en gedurende zijn verblijf alhier gaf hij een bedrag van £5,000 tot het oprichten van eene school, die kort daarna onder den naam van "Het Grey College" geopend werd.

In Juli 1856 werd den President door den heer C. Hiddingh, een Kapenaar van geboorte, doch in Holland woonachtig, een zeer vriendelijke brief van Z. M. Willem III, Koning der Nederlanden, ter hand gesteld, inhoudende een concept wapen en eene vlag voor den Staat, welk wapen te zamen met de vlag door den Volksraad werd aangenomen als wapen en vlag van ons land.

Nu werd, als dankbetuiging voor dit blijk van belangstelling en ter eere van het koninklijk huis van Oranje-Nassau, de naam van "Oranjevrijstaat" als 's lands naam vastgesteld.

Toen de President zijne betrekking aanvaardde, vond hij dat de toestand van zaken veel te wenschen overliet. Er waren geene wetten, en, wat nog erger was, er was geen geld in de schatkist.

De heer Boshoff maakte er dadelijk werk van in deze dringende behoeften te voorzien, en met goed gevolg. Vooral in het opmaken van wetten betrekking hebbende op de rechtspleging heeft de nieuwgekozen president zich zeer verdienstelijk gemaakt.

Dit waren echter niet de eenige moeielijkheden waarmede hij te kampen had. Al spoedig vond hij zich verplicht om de aandacht te wijden aan disputen over grond met het Griqua opperhoofd Adam Kok, en botsingen tusschen de Koranna kapiteins David

Dantser en Goliath IJzerbek. Ook met do Basoeto's, onder Witzie, ontstond een misverstand. Hij slaagde er in met de Griqua's en Koranna's schikkingen te treffen, doch daar Witzie zich met zijn [volk een gedeelte van den Vrijstaat, gelegen binnen de lijn door Majoor Warden in 1849 vastgesteld toeeigende en bepaald weigerde het grondgebied te verlaten, werd een commando opgeroepen en de Basoeto's uit Witzieshoek verdreven.

Niet alleen met de inboorlingen had de President moeite maar ook met zijn blanke naburen.

In September 1856 kwam de heer Marthinus Wessel Pretorius, destijds Staatspresident van de Transvaal, vergezeld van den heer Marthinus Goetz, naar Bloemfontein om over de gemeenschappelijke belangen van de beide Republieken (Transvaal en Vrijstaat) met de Regeering van dezen Staat te raadplegen. Tot een onderhoud met den Volksraad, op hun verzoek, op 5 September 1856, toegelaten, gebruikten deze twee heeren eene zeer beleedigende taal. De heer Pretorius vorderde uitlevering van zekere brieven in den tijd van de "Souvereiniteit" door den Gouverneur der Kaapkolonie aan zijn overleden vader, Andries Pretorius geschreven, en ook terugbetaling van gelden door zijnen vader in den tijd van den slag van Boomplaats voor kruit en lood uitgegeven; en eindelijk gaf hij te kennen dat hij gekomen was om, als zoon en erfgenaam van Andries Pretorius het land in bezit te nemen.

Als antwoord op deze vordering kregen de heeren Pretorius en Goetz kennis om, binnen 24 uur, Bloemfontein te verlaten.

De toestand van de Transvaal was in die dagen zeer treurig. Er bestonden twee partijen waarvan de eene, onder Schoeman, eene Republiek had opgericht, die

haar hoofdzetel te Lijdenburg had, terwijl de andere partij, de 'Pretorianen,' zich te Potchefstroom had gevestigd.

Niet tevreden met den onbeschaamden eisch welken hij gedaan had, was Pretorius teruggekeerd naar Potchefstroom, en aldaar omtrent 400 zijner aanhangers verzameld hebbende verklaarde hij den oorlog aan het Gouvernement van den Vrijstaat, en in het begin van Mei 1857 trok hij met zijn commando de Vaalrivier door, en kwam het Vrijstaat grondgebied binnen.

Zoodra President Boshoff hiervan bericht kreeg, riep hij de burgers op om het land te beschermen, en een commando bestaande uit 800 man, was binnen weinig dagen gereed en ging de Pretorianen te gemoet.

Den 31 Mei 1857, nabij Rhenosterrivier, tusschen de tegenwoordige districten Kroonstad en Heilbron, ontmoette de Vrijstaatsche macht die van Pretorius. Toen de twee legertjes reeds op een afstand van slechts 500 treden tegenover elkander in slagorde stonden, kwam de heer Paul Kruger (thans President van de Zuid-Afrikaansche Republiek) met een witte vlag aangereden, en de uitslag hiervan was, dat de beide partijen in onderhandeling traden. Het Transvaalscho commando had vernomen dat Schoeman en Joubert op weg waren met een aantal "Lijdenbnrgers" om zich bij de Vrijstaters te voegen, en daarop kwamen President Pretorius en zijne volgelingen tot het besluit, dat het raadzaam zoude zijn om op goeden voet met President Boshoff te komen.

Een vredesverdrag werd dus aan Vaalrivier, op 1 Juni 1857, door de Regeering van de Transvaalsche Republiek (zooals Pretorius en zijne aanhangers zich noemden) en die van den Oranjevrijstaat gesloten,

waarin door de Transvalers openhartig bekend werd, dat de poging door hunnen President, den HEdn. heer M. W. Pretorius aangewend om het bestaande gezag in den Oranjevrijstaat te ontkennen en krachteloos te maken, en oproer tegen de bestaande Regeering door derzelver wettige onderdanen te verwekken, eene onwettig en laakbare daad was. Ook erkenden zij dat noch Pretorius, noch de Transvaal eenige aanspraak op Vrijstaatsch groudgebied had en beloofden onmiddellijk uit het land terug te trekken.

Na het sluiten van dit verdrag werd een kanonschot gelost en ging men naar huis.

Aldus leidden deze vijandelijkheden tot een vreedzamen en bijna belachelijken uitslag.

Reeds van het begin der ambtsbekleeding door den heer Boshoff vonden er gedurig veedieverij en rustverstoringen op de Basoetogrenzen plaats; doch de President was nog in staat geweest door waarschuwingen door het zenden van Commissies en door boodschappen aan Moshesh den vrede te bewaren.

In het begin van 1858, echter, was de houding van sommige Kaffer-opperhoofden zooals Letsea (oudsten zoon van Moshesh), Pushuli, Letelle, en Siperi zoo dreigend geworden, dat vele grensbewoners door de Basoetos gedwongen werden hunne plaatsen te verlaten.

Tengevolge daarvan zag de President dat oorlog met de Basoeto-natie onvermijdelijk was geworden, en vorderde hij, dat Moshesh de schade, door de rooverijen van zijn volk berokkend, zoude vergoeden, en beloven moest de grenslijn te eerbiedigen. Daar hierop geen antwoord binnen den bepaalden tijd door Moshesh gezonden werd, werd de oorlog tegen hem

verklaard op 10 Maart 1859, en Kommandant Senekal trok, aan het hoofd van een aanzienlijk commando, tegen den vijand op.

De heer Pretorius, President van de Transvaalsche Republiek, kwam aan het hoofd van een klein commando, oorspronkelijk met het doel om zich als bemiddelaar aan te bieden, doch later namen hij en zijne manschappen aan de gevechten tegen de Basoeto's deel.

Te Viervoet, denzelfden berg (in het tegenwoordig district Ladybrand), vanwaar de troepen in den tijd van Majoor Warden, in 1849, door de Basoeto's terug gedreven waren, vielen de Kaffers van Letsea en Molitsane, op 2 Maart 1858, het Vrijstaatsch commando aan, doch, met behulp van Pretorius en zijn Transvaal legertje, versloeg Senekal den vijand en een paar dagen later (14 Maart) vond te Cathcartsdrift een tweede gevecht plaats, waar de Basoeto's wederom door onze burgers op de vlucht werden gejaagd.

Daarna trok het commando de Caledonrivier over, en vonden er verschillende schermutselingen plaats. Te Pushulisstad, ook "de Hel" genoemd, werd op 3 April 1858, een aantal burgers door onvoorzichtigheid van den vijand omsingeld, en 16 hunner gedood.

Later werd Letsea's stad Moria aangevallen en aan brand gestoken en een groot aantal vee buit gemaakt.

Op 4 Mei 1858 kampeerde het commando aan den voet van Thaba Bosigo, doch een paar dagen daarna besloot de krijgsraad dat het raadzaam zoude zijn, wegens het gebrek aan weide voor de menigte van buitgemaakt vee, over de Caledon terug te trekken, en toen het commando zoover terug was gegaan, werd het verlangen naar huis zoo sterk, dat, in weerwil van de vermaningen en smeekingen van Kommandant

Senekal, de meeste manschappen het leger verlieten, en zoo was dus de "Eerste Basoeto Oorlog" geindigd.

Onder deze omstandigheden voelde de President zich gedwongen eene deputatie naar Moshesh te zenden om over den vrede te onderhandelen en kwam men overeen om de bemiddeling van den Gouverneur der Kaapkolonie, Sir George Grey, in te roepen. Sir George, met zijne gewone bereidwilligheid om den vrede te bevorderen, nam deze uitnoodiging aan, en kwam, tegen het einde van Augustus 1858, te Bloemfontein.

Nadat eene poging om te Ber-Seba, aan de Caledon, een persoonlijk onderhoud met Moshesh te hebben, in tegenwoordigheid van den heer Boshoff en andere leden der door den Volksraad aangestelde commissie, mislukt was, werd eindelijk door zijne tusschenkomst op 29 September 1858 een vredestractaat tusschen Moshesh en den Vrijstaat gesloten. Door deze "Eerste Conventie van Aliwal" werd de grenslijn, zooals zij door Majoor Warden in 1849 bepaald was, wederom vastgesteld.

Niet tevreden met ook dezen dienst aan den Vrijstaat te hebben bewezen, ontzag Sir George de moeite en het gevaar niet van persoonlijk langs de grenslijn af te gaan, en rotsen en kransen op en af te klimmen om de bakens te doen oprichten. Geen wonder dat zijn naam nog steeds onder de bevolking van ons land, en vooral langs Caledonrivier, geëerbiedigd wordt, als die van den besten Gouverneur, dien Zuid-Afrika ooit gezien heeft. Zijn politiek was gegrond op het besef, dat bij een edel volk één greintje liefde van meer kracht is dan een toren geweld, en dat de Afrikaander zich gereedelijk laat leiden, doch nimmer laat dwingen.

Op 24 Mei 1858, terwijl, door den Basoeto-oorlog, het land op zijne westelijke grenzen onbeschermd lag, deed de Koranna-kapitein Kausopson, of Schele Kobus, die reeds tevoren wat vee uit dezen Staat had doen rooven, zonder eenige aanleiding, een moorddadigen aanval op eenige families van burgers op de grenzen van het tegenwoordige district Boshoff. Hierop werd Kommandant Hendrik Venter, met een commando van 400 burgers uitgezonden om Schelen Kobus en zijn stam te straffen.

In den vroegen ochtend van 31 Mei 1858, viel dit commando de kraal van Schelen Kobus, aan de overzijde der Vaalrivier nabij hare samenvloeiing met Hartsrivier, aan, versloeg de moordenaars, doodde den kaptein en de meesten zijner rooverbende, en nam omtrent 40 man gevangen. Deze krijgsgevangenen werden van Boshoff naar Bloemfontein gezonden, onder bewaking van eene wacht, bestaande uit Kaffer politiedienaren en onder bevel van een blanken hoofdconstabel. Zij kwamen echter nimmer te Bloemfontein aan, daar zij door eenige onbekende burgers aan de handen der wacht ontrukt werden, en op koelbloedige wijze doodgeschoten. De eenige verontschuldiging voor deze misdaad was de zorgelooze en roekelooze wijze, waarop de krijgsraad het dorp en het district Boshoff aan gevaar blootstelde, door een groot aantal gevangen dieven en moordenaars daarheen te zenden zonder behoorlijke bewaking; de inwoners daardoor aan levensgevaar blootgesteld zijnde, meenden zich gerechtigd tot zelfverdediging, de wet aldus in eigen handen nemende.

Deze gruweldaad bleef echter wegens de moeielijkheden, waarin het land door den Basoeto oorlog gedompeld was, ongestraft.

Toen Sir George Grey in Augustus en September 1858 den Vrijstaat bezocht, deed hij eene poging om eene Federale Unie tusschen de Kaapkolonie en dezen Staat tot stand te brengen.

De President en de meerderheid van het volk waren sterk ten gunste van dit voorstel, doch, deels doordat de heer Boshoff kort daarna zijne betrekking nederlegde, en deels omdat het Britsche Ministerie het plan van Sir George Grey sterk afkeurde, kwam de "Unie" niet tot stand.

In het begin van 1859 ging de heer Boshoff met verlof van afwezigheid voor 6 maanden naar Natal, en van daar zond hij op 25 Juni 1859 zijn ontslag als Staatspresident in, welk ontslag op 6 September 1859 door den Volksraad werd aangenomen.

De heer E. R. Snijman, die, gedurende de afwezigheid van den President deze betrekking had waargenomen, werd nu op 6 September 1859 door den Raad als fungeerend Staatspresident benoemd, tot dat een andere vaste President gekozen zou worden.

Gedurende de weinige maanden dat hij in deze betrekking bleef vielen er slechts twee gebeurtenissen voor die van eenig belang waren. De eene was, dat de gronden der Fransch-Protestantsche zending statie Bethulie, alwaar een stam der Batlapins, onder hun opperhoofd Lephui gevestigd was, met toestemming van Lephui, zoowel als van den heer Pellissier en van Adam Kok, die beiden aanspraken ten opzichte van deze gronden hadden, aan den Vrijstaat gehecht werden, als het nieuwe district Bethulie.

Een andere gebeurtenis, ofschoon van niet veel beteekenis, is nochtans vermeldenswaard, daar zij den verwarden toestand aantoont, waarin de rechtspleging in die dagen verkeerde.

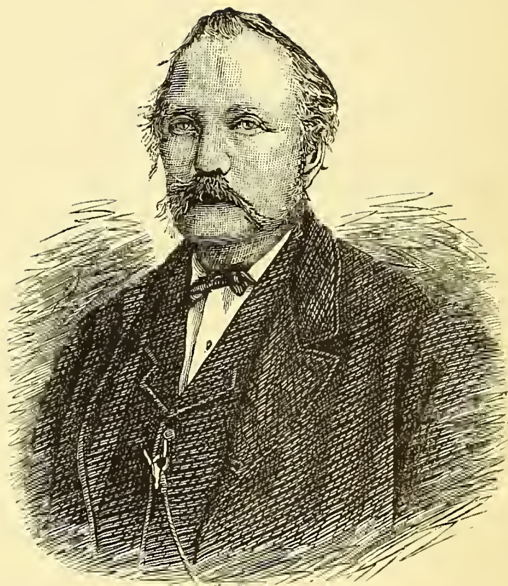
De heer James Howell, een bekwaam en dapper man, doch van rustelooze en eigenzinnige geaardheid was door den fungeerenden President uit zijne betrekking als Landdrost van Winburg gezet, omdat hij zich als ambtenaar aan de bevelen van den heer Boshoff niet onderwerpen wilde.

Toen nu de heer W. C. Peeters door den fungeerenden President als Landdrost naar Kroonstad werd gezonden, ging Howell eok daarheen, en wist eenige burgers van dat district over te halen, om hun nieuwen Landdrost op eene kar te plaatsen en naar de grenzen van Winburg te voeren.

De heer Peeters ging naar Bloemfontein en diende eene aanklacht tegen den heer Howell in wegens aansporing tot oproer.

Een lastbrief werd daarop tegen hem verleend, en de heer Heijermans, een oud Hollandsch kapitein, die destijds klerk van den Staatsprocnreur Roberts was, ging naar Winburg, alwaar hij zich in gezelschap van den fungeerenden Landdrost (Lenting) en een paar anderen, naar het huis van Howell begaf, en na hem met een pistoolschot in het oor te hebben gekwetst, nam Kapitein Heijermans den heer Howell gebonden naar Bloemfontein, alwaar hij in de gevangenis werd geplaatst. Op den avond van dien zelfden dag echter, werd de deur der gevangenis door een aantal oproerige vrienden van den heer Howell opengebroken en hij door hen op vrije voeten gesteld.

De regeering achtte zich te zwak om de plegers van deze onwettige daad te straffen, dus werden er geene verdere stappen in deze zaak genomen.

MARTHINUS WESSEL PRETORIUS

Derde Staatspresident van den O. V. Staat.

HOOFDSTUK VII.

Marthinus Wessel Pretorius, 3de Staatspresident, 10 Februari 1860—17 Juni 1863.

1. President Pretorius ingezworen op 10 Februari 1860.—Plan van vereeniging met de Zuid-Afrikaansche Republiek.—Bezoek van Prins Alfred en Sir George Grey in Aug. 1860.—Koop van open Griqua gronden op 26 December 1861, en vertrek van Adam Kok en zijn volk naar naar "Niemandsland"—Toestand van zaken op de Basoetoe-grens.—Zending van Pretorius en Allison naar Kaapstad over Invoerrechten, 1862.—Pretorius gaat naar Transvaal, en maakt zijn aftreden als Staatspresident bekend, op 17 Juni 1863.—II.—Waarnemende President Venter van 17 Juni 1863 tot 2 Februari 1864.

Marthinus Wessel Pretorius werd als Staatspresident gekozen, op 15 December 1859, uit 4 kandidaten, waarvan de 3 andere waren, de heeren: Jacobus J. Venter, Esaias R. Snijman en Daniel Cloete. Op 10 Februari 1860 werd de nieuwe President ingezworen.

De heer Pretorius was reeds sinds vele jaren President der Zuid Afrikaansche Republiek, en zijn voornaamste doel met zich hier verkiesbaar te stellen, was eene vereeniging tusschen den Vrijstaat en de genoemde Republiek tot stand te brengen.

De heer Boshoff, de vorige President, was in zijne poging om eene "Federatie" tusschen dezen Staat en de Kaapkolonie daar te stellen niet geslaagd, om redenen in het voorgaande hoofdstuk vermeld.

Het plan van den heer Pretorius werd door de meerderheid der burgers van den Vrijstaat goedgekeurd en ondersteund, zooals gebleken is uit eene stemming, welke over dit onderwerp plaats vond.

Echter bestonden er twee bezwaren, waarvan het eene was, dat zulk eene vereeniging met de zuster-republiek de conventie van Zandrivier (1852) en die van Bloemfontein (1854) zoude vernietigen. Doch het voornaamste bezwaar was de verwarring die destijds in de Transvaal heerschte. Blijkbaar kon er geene vereeniging plaats vinden met een land, dat nog zijne eigene zinspreuk "Eendracht maakt Macht" had leeren te begrijpen.

Het "Federatie-plan" van Boshoff mislukte, tengevolge van den tegenstand van het Britsche Ministerie; van het vereenigingsplan van Pretorius kwam niets, wegens de regeeringloosheid der Transvaalsche Republiek.

Aldus ging het vooruitzicht op een Vereenigd Zuid Afrika voor ditmaal ook heen, "totdat meer gelegen tijd zoude zijn gekomen."

In Augustus 1860, kort na dat de heer Pretorius als President optrad kwam Prins Alfred, thans Hertog van Edinburg, de 2de zoon van Koningin Victoria, vergezeld van Sir George Grey op een bezoek naar den Vrijstaat. Hij en de door het volk beminde Gouverneur werden met veel eerbetoon en vele blijken van toegenegenheid door de ingezetenen van dezen Staat ontvangen, en de Prins werd op eene groote jachtpartij te Bainsvlei, nabij Bloemfontein, genoodigd. Bij die gelegenheid werden aldaar niet minder dan 1000 stuks wild van allerlei soort binnen een paar uur geschoten, en men verhaalt dat er destijds nog omtrent 30 leeuwen te Bainsvlei, op slechts een uur afstands van de hoofdstad te vinden waren, wel een bewijs hoe de omstandigheden des lands zijn veranderdd, aar er heden geen enkele leeuw meer ten zuiden van de Vaalrivier aangetroffen wordt.

Daar de onderdanen van Adam Kok hunne plaatsen steeds aan burgers van dezen Staat verkochten, en aldus de gekochte gronden onder Vrijstaatsch gebied kwamen, zag de Griqua-Kaptein dat het voor hem en zijn volk beter zoude zijn om het aanbod van den Hoogen Commissaris der Kaapkolonie, om hem gronden in Niemandsland (thans Griqualand-Oost) te geven, aan te nemen.

Hij besloot dus met zijn volk daarheen te vertrekken, en op 15 Augustus 1861 gaf hij aan zijn secretaris, Henry Harvey, volmacht, om al de gronden nog aan hem en zijne onderdanen behoorende te verkoopen. Krachtens dien lastbrief verkocht Harvey dan ook aan aan President Pretorius, als vertegenwoordiger van den Vrijstaat, die gronden op 26 December 1861 voor de som van £4000. De koopprijs werd betaald, en in het volgend jaar, 1862, vertrok deze stam der Griqua's uit het land.

Dat was voor den Staat eene groote aanwinst, want daardoor raakte men voor altijd van deze lastige naburen ontslagen.

De toestand der grenzen aan den kant van Basoetoland liet, intusschen, veel te wenschen over.

Op 1 November werd de zoon van den burger Fouchee, die in de Wittebergen woonachtig was, door eenige Basoeto's vermoord.

Moshesh, door den President om uitlevering der moordenaars gevraagd, bleef in gebreke aan dit verzoek te voldoen.

Tusschen hem en den President vonden verschillende samenkomsten plaats. Bij die samenkomsten deed het Basoeto opperhoofd vele beloften, welke echter nimmer vervuld werden. Hij beloofde dat aan de diefstallen door zijne onderdanen op de grenzen gepleegd een einde zoude komen; dat de lijn tusschen

Basoetoland en den Vrijstaat zoude vastgesteld en geöerbiedigd worden, en dat hij behulpzaam zijn zoude in, en de kosten helpen betalen van, eene grenspolitie; doch hij bleef steeds onmachtig of onwillig deze herhaalde beloften na te komen.

Het ontbrak dezen geslepen en bedriegelijken zwarten vorst nimmer aan "mooi praatjes." Bij gelegenheid van eene bijeenkomst tusschen hem en Pretorius te Lapberg, in April 1862, hield hij eene aanspraak van 3 uur, waarin hij verklaarde dat zijn naam was Moshesh (of *de Overwinnaar*), maar de naam zijner zuster *de Vrede*.

In Mei 1862 werden de President en de Gouvernementssecretaris, de heer J. Allison, naar Kaapstad afgevaardigd ten einde te trachten van het Kaapsche Parlement, dat toen eeno zitting hield, dat gedeelte der invoerrechten te krijgen, waartoe de Vrijstaat zich gerechtigd beschouwde.

De deputatie werd ook gemachtigd om met den Gouverneur der Kaapkolonie over andere punten van minder belang te onderhandelen. Zij werd met beleefdheid en gastvrijheid ontvangen, doch keerde onverrichter zake terug; want toen de Wetgevende Raad (of het Hooger Huis) van het Kaapsche Parlement een besluit nam, waarin de billijkheid van den eisch door dezen Staat ingesteld werd erkend, en aanbevolen daaraan te voldoen, zond de Gouverneur, Sir Philip Wodehouse dit besluit naar de Wetgevende Vergadering (of het Lager Huis) met eene boodschap, waarin hij niet alleen de rechtmatige aanspraak van den Oranjevrijstaat ontkende, maar tevens sterke uitdrukkingen bezigde aangaande de handelingen van dezen Staat tegenover de Basoeto's, tengevolge waar-

van, zooals het schijnt, de Tweede Kamer van het Parlement het besluit van de Eerste Kamer niet bekrachtigde.

In het jaar 1863 was de toestand van zaken ten noorden van de Vaalrivier zoo ernstig geworden, dat de heer Pretorius zich genoodzaakt gevoelde daarheen te gaan. Hij vertrok dus, met verlof van den Volksraad, naar de Transvaal, en kort daarop zond hij een brief, gedateerd 15 April 1863, waarin hij om zijn ontslag als Staatspresident vroeg. Op 17 Juni 1863 werd de Volksraad door den fungeerenden President J. Allison opgeroepen, en werd door dat lichaam het ontslag van den heer Pretorius aangenomen.

Eene tusschenregeering was nu weder noodig, en de heer Jacobus J. Venter, een der "Voortrekkers," die het land in 1854 had overgenomen, werd tot Waarnemend Staatspresident benoemd. Hij vervulde die betrekking tot Februari 1864.

JOHANNES HENRICUS BRAND,

Vierde Staatspresident van den Oranjevrijstaat.

2 FEBRUARI 1864—14 JULI 1888.

HOOFDSTUK VIII.

Johannes Henricus Brand, Vierde Staatspresident. Eerste helft zijner eerste Vijfjarige Ambtsbekleeding (van 2 Feb. 1864 tot 3 April 1866).

De tweede Basoeto oorlog op 9 Juni 1865—3 April 1866.—President Brand, ingezworen op 2 Februari 1864.—Sir P. Wodehouse als bemiddeaar stelt de Basoetolijn vast.—Moshesh ontevreden met de lijn.—Daden van geweld door Letsoane gepleegd.—Moshesh beschermt hem.—Oorlog verklaard op 9 Juni 1865.—Inval door de Basoeto's in het district Caledon-rivier op 20 Juni 1865.—Moord der Bastaards te Rietspruit op 27 Juni 1865.—Moord van de familie Botos op 28 Juni 1865.—Slag van Verkeerdevlei op 29 Juni 1865.—Inval in het district Kroonstad op 22 Juni 1865.—Moord van 4 Transvaalsche burgers op 27 Juni 1865, en oorlogsverklaring door de Z. A. Republiek op 6 Juli 1865.—Vechtkop ingenomen op 14 Juli 1865.—Het commando onder Thaba Bosigo op 4 Augustus 1865.—Eerste bestorming van Thaba Bosigo op 8 Aug. 1865.—Tweede op 15 Augustut 1865.—Dood van Wepenor.—Beleg van Thaba Bosigo, begonnen op 23 Augustus 1865.—Opgebroken op 24 September 1865.—Slag bij Bethlehem op 22 Januari 1866.—Vredesverdrag van Imperani, 26 Maart 1866.—Vredesverdrag van Thaba Bosigo, 3 April 1866.

Johannes Henricus Brand, zoon van Sir Christoffel Brand, den Voorzitter ("Speaker") van de Wetgevende Vergadering der Kaapkolonie was, vóór zijne verkiezing als Staatspresident, advokaat bij het Hooge Gerechtshof der Kaapkolonie.

Hij werd door den Volksraad op 20 Juni 1863, als eenig kandidaat aanbevolen, op 5 November 1863 door het volk gekozen, en op 2 Februari 1864 als President ingezworen.

Kort na zijn optreden werd de Hooge Commissaris Sir Philip Wodehouse uitgenoodigd om de lijn tusschen dezen Staat en Basoetoland aan te wijzen,

overeenkomstig het vredesverdrag van 29 September 1858 (de Eerste Conventie van Aliwal) door bemiddeling van Sir George Grey gesloten, en te beslissen over de geschillen tusschen den Vrijstaat en de Basoeto's met betrekking tot de grenslijn. Aan dit verzoek voldeed Sir Philip Wodehouse. Zijne nitspraak, gegeven in 1864, was geheel ten gunste van den Vrijstaat, en Moshesh beloofde die te eerbiedigen.

De lijn, door den Gouverneur vastgesteld, was die, bekend onder den naam van "Wardens lijn" (Jan. 1849). Sir George Grey had reeds in 1858 dezelfde beslissing gegeven, doch was wegens gebrek aan tijd niet in staat geweest meer te doen dan de lijn af te bakenen tot aan Jammerbergsdrift aan de Caledonrivier.

Het andere gedeelte van "Wardens lijn" werd nu bepaald en door bakens aangewezen, en men hoopte dat er nu een einde aan de grensdisputen zoude komen.

De moeite door Sir Philip genomen was echter vergeefsch, want Moshesh was met de beslissing ontevreden en liet dus zijne onderdanen toe hunne diefstallen en rustverstoringen tegen de grensbewoners voort te zetten.

Daden van geweld werden binnen de lijn van den Vrijstaat gepleegd door Letsoane, opperhoofd van een kleinen Basoeto-stam, die nabij de Wittebergen woonde.

Toen, in Mei 1865 een commando opgeroepen werd om hem te tuchtigen, vluchtte hij naar Moshesh, die in plaats van hem te straffen voor zijne schending van den vrede, hem beschermde.

Dergelijke rustverstoringen werden door Paulus Mopeli, den broeder van Moshesh, gepleegd.

Hierop werd, op 9 Juni 1865, de oorlog tegen Moshesh verklaard. Een commando onder bevel van

Kommandant Fick trok tegen Mopeli op. Nabij Maboleli, de stad van Mopeli, gelegen omtrent 2½ uur van het tegenwoordige dorp Ladybrand op het pad naar Ficksburg, kwam het leger van Fick in aanraking met 7 groote Kaffer commando's, bestaande uit minstens 6000 manuit het volk van Mopeli, Molappo en Molitsane.

Fick viel de Kaffers aan en dreef ze terug.

In dezelfde maand, Juni 1865, vonden verschillende strooptochten van de Basoeto's in den Vrijstaat plaats.

Op 20 Juni werd in het district Caledonrivier een inval door het volk van Letsea en Morosi gedaan. Zoo onverwacht was deze gebeurtenis dat de burgers geen tijd hadden om zich te vereenigen. Doch, ofschoon de overmacht des vijands groot was, boden hier en daar ingezetenen dapperen tegenstand. De wacht onder Veldkornet Robertse, bestaande uit 15 man, werd door duizenden Kaffers omsingeld, en verdedigde zich tot Veldkornet van Aswegen met zijn legertje hen te hulp kwam. Slechts 3 van de 15 waren er overgebleven.

Het woonhuis te Paddafontein, de plaats van Gabriel du Toit, werd 2 dagen lang door een half dozijn burgers tegen duizenden Kaffers verdedigd.

Het commando van van Aswegen, bestaande uit slechts 36 man, van 10 ure 's morgens tot zonsondergang door de Basoeto's bestormd, vocht met zooveel moed, dat de vijand op het laatst het slagveld verliet, zijne dooden en gewonden met zich voerende.

De bewegingen van den invallers waren echter zoo snel, zoo onverwacht, en hunne plannen zoo goed berekend, dat zij binnen 2 dagen in staat waren twee wijken van het district Caledonrivier van bijna al het vee te berooven, de woonsteden der boeren te ver-

woesten, en weder de Caledon over te trekken, voor dat stappen genomen konden worden om geregelden tegenstand te bieden.

Slechts eene week daarna, namelijk op 27 Juni, kwam een Basoeto-commando aangevoerd door Paulus Mopeli en twee zonen van Moshesh, David Masoepa en Sekelo, naar Rietspruit, gelegen over Modderrivier, omtrent 4½ uur van Bloemfontein, alwaar de Bastaards van Carolus Baatje, die door de Basoeto's uit Platberg werden gedreven, zich met verlof van onze Regeering hadden neergezet. Met vredevlaggen naderdeu zij de Bastaards, en, nadat zij met hen gegeten hadden, vermoordden zij op eene verraderlijke en wreede wijze, op een teeken door David Masoepa, 60 weerlooze mannen, vrouwen en kinderen, en voerden de overblijvende vrouwen, 67 in getal, met zich weg.

Op 28 Juni werd ook de familie Botes, halverwege Bloemfontein en Winburg door een Kaffer-commando aangevallen, en de vader Jan Botes, de zoon Barend Botes, en de onderwijzer H. Schwim, op gruwelijke wijze vermoord.

Reeds keerden de Basoeto's ten getale van omtrent 2500 man met een groot getal beesten en schapen terug, toen zij op 29 Juni 1865 te Verkeerdevlei langs Modderrivier, door 250 burgers onder bevel van Kommandant Louis Wessels werden aangevallen en verslagen. Zij vluchtten met achterlating van omtrent 160 dooden, terwijl hun geheele buit bestaande uit 2000 stuks beesten, 850 paarden, en 70,000 schapen teruggenomen werd.

Ook het district Kroonstad werd op dezelfde wijze aangevallen op 22 Juni 1865, door een commando 2000 man sterk, bestaande uit volk van Letsoane en Molappo.

Zeven burgers en 21 gekleurde bedienden werden vermoord, en 4000 stuks beesten en een groot aantal paarden en schapen weggevoerd.

Bijna gelijktijdig met den inval in den Vrijstaat werden ook, op 27 Juni 1865, 4 burgers der Zuid-Afrikaansche Republiek door de Basoeto's op de Drakensbergen in Natalsch grondgebied vermoord, en zelfs vee van Natalsche Kolonisten weggevoerd. Dientengevolge verklaarde de Transvaal ook, op 5 Juli 1865, oorlog tegen Moshesh, en zond een commando, vergezeld van den Staatspresident Pretorius en onder bevel van Kommandant-Generaal Paul Kruger, tegen de Basoeto's.

De Vrijstaatsche commando's onder Kommandant-generaal Fick, en de Kommandanten Cornelis de Villiers, en Louw Wepener verdreven de Basoeto's als schapen, waar zij ook met hen in aanraking kwamen.

Op 13 Juli 1865, werd door Wepener met 300 burgers en 200 kleurling-bondgenooten, Vechtkop of "Pushuli's Nest" ingenomen.

Op 4 Augustus legerden de vereenigde commando's zich onder Thaba Bosigo, de steile en verschanste bergsterkte en laatsten schuilhoek van Moshesh.

Geheel Basoetoland, met uitzondering van dezen berg, lag aan de voeten van den Vrijstaat. Doch Thaba Bosigo, ofschoon twee keeren aangevallen.—namelijk op 8 en 15 Augustus 1865—werd niet veroverd.

Bij den tweeden aanval werd Wepener door de bestormers als hun aanvoerders gekozen. Boven op Thaba Bosigo's kruin sneuvelde deze dappere krijgsman, die zoo vele diensten aan den Staat had bewezen.

Groot was het verlies dat het land door zijnen dood leed. Lang blijve de naam van Louw Wepener in ons aller geheugenis bewaard en geëerd.

Omtrent 8 dagen na den tweeden aanval besloot de Kommandant-generaal Thaba Bosigo geheel te omsingelen en aldus den vijand tot overgave te dwingen. In den nacht van 12 September 1865 vielen de Kaffers het leger van van Zijl aan, dat op Coegoela eenen berg, welke op Thaba Bosigo neerziet, was gelegerd, en ofschoon zij eindelijk teruggeslagen werden was het niet voor dat de jonge Venter gedood was, en Bouwer, Chatfield, en Adriaan Coetzee zwaar verwond waren door assegaai-steken. Deze aanval werd door Zoeloe-bondgenooten van Moshesh gedaan, want de Basoeto's zijn niet gewoon 's nachts te vechten.

Na den dood van Wepener en de mislukking van den aanval van 15 Augustus, zijn de burgers ontmoedigd geworden, en de Kommandanten hadden moeite hunne manschappen over te halen nog wat langer in het veld te blijven. Het was in deze moeielijke dagen dat de President naar het commando ging, en het volk tot volharding aanspoorde door hen steeds te verzekeren: "Alles zal recht komen."

Op 24 September 1865, nadat eene poging tot vredesonderhandeling afgebroken was, werd het beleg van Thaba Bosigo opgebroken en werd er besloten terug te trekken naar Korannaberg, en zich aldaar met het Transvaalsche commando te vereenigen, en onze commando's te verdeelen, ten einde daardoor den vijand meer afbreuk te kunnen doen.

Aan de Kommandanten Webster en Tainton werd het bevel opgedragen van vrijwilligers, die binnen den Staat woonachtig en niet aan commando-dienst onderhevig waren, en hun werd vrijheid verleend van Barolong bondgenooten gebruik te maken. Hiertegen

objecteerde Sir Philip Wodehouse, en onze Regeering werd zelfs bedreigd met opheffing van de vrijheid door de Conventie van Bloemfontein (Art. 8) gewaarborgd om buskruit in de Kolonie te koopen. Desniettemin werden korpsen vrijwilligers opgericht, die onder den dapperen Webster veel bijdroegen om Moshesh ten onder te brengen.

Nog bijna 8 maanden na de opheffing van het beleg van Thaba Bosigo duurde de oorlog voort.

In den nacht van de 29 September 1865, werd het Transvaalsche commando te Nauwpoort, nabij Bethlehem, door 2000 Basoeto's en Zoeloes aangevallen. Een aanzienlijk aantal der Transvalers werd met assegaaieu doodgestoken, doch tegen den dag namen de Kaffers de vlucht, 48 dooden achterlatende. De Kaffers hadden nu echter ruimschoots gelegenheid weder invallen te doen, waarvan zij ook gebruik maakten, door het district Winburg, op 8 Januari 1866, en het district Caledonrivier op 16 Januari in te komen; doch zij werden door kleine benden burgers verdreven.

Op Maandag 22 Januari 1866 kwam een groot aantal Basoeto's geschat op 4,000 man, in drie commando's aan in de nabijheid van het dorpje Bethlehem. Gelukkig was Kommandant de Villiers met 128 burgers en 150 gekleurde bondgenooten, toevallig bij de hand. Met dat handjevol viel hij de Basoeto's aan en dreef ze spoedig, met verlies van 200 dooden aan den kant van den vijand, terug. Deze gebeurtenis is bekend als "De slag van Bethlehem."

Op 23 Januari 1866 werd Sofatiesberg, dicht bij Makwaaisschuilhoek, door Kommandant Webster bestormd, en vond er aldaar een hevig gevecht plaats.

Eindelijk begonnen de Basoeto's uitgeput te geraken. Molappo die, naast Letsea, de machtigste der zonen van Moshesh was, was de eerste, die den oorlog

opgaf. Op 26 Maart 1866 sloot hij met den Vrijstaat het "Vredesverdrag van Imperani," waardoor hij en zijn volk aangenomen werden als Vrijstaatsche onderdanen.

Toen zag Moshesh dat het voor hem ook tijd was geworden. Op 3 April 1866 werd "Vredesverdrag van Thaba Bosigo" tusschen hem en den President gesloten, waarbij Moshesh het grondgebied, door Kommandant-generaal Fick bij proclamatie aan den Vrijstaat gehecht, afstond en bovendien beloofde 3000 stuks vee als vergoeding der oorlogskosten te betalen, en Moroka, die zich steeds sedert 1835 als den vriend der blanken had betoond, als bondgenoot van den Vrijstaat te erkennen.

Hiermede was de tweede oorlog tusschen den Vrijstaat en Basoetoland geeindigd.

HOOFDSTUK IX.

President Brand. Tweede helft zijner eerste Ambtsbekleeding, (van 3 April 1866—4 Mei 1869.)

De derde Basoeto-oorlog, van Aug. 1867 tot 12 Februari 1869.—De Occupatie Wet.—Mopeli en zijn volk te Witzieshoek gevestigd in Juli 1867.—Letsea en Molitsane wenschen ook Vrijstaatsche onderdanen te worden.—Moord van Bush en Krijnauw in Juni 1867.—Moshesh weigert de moordenaars uit te leveren.—Oorlog verklaard in Aug. 1867. —Korannaberg, enz. van Basoeto's gezuiverd.—Makwaaisberg bestormd op 7 Januari 1868.—Bleka 19 Jan.—Tandjesberg 28 Januari.—Kiemie 22 Feb.—Moshesh vraagt als Britsch onderdaan aangenomen te worden.—Sir P. Wodehouse annexeert Basoetoland bij proclamatie van Maart 1868.—Doputatie naar Engeland.—Ontrouwe onderdanen.—Twoede Conventie van Aliwal, 12 Februari 1869.

Het Veroverd Grondgebied werd verdeeld in 4,000 plaatsen van 1500 morgen ieder, en het publiek aangeboden onder "De Occupatie Wet," waaronder ieder die eene plaats kreeg, zich verbinden moest die persoonlijk te bewonen, of iemand met rijpaard en geweer uitgerust in zijne plaats als occupant te stellen. Doch, voor dat deze plaats bewoond konden worden, ontstonden er nieuwe onlusten. Paulus Mopeli was als onderdaan van den Vrijstaat aangenomen in Juli 1865, en werd met zijn volk te Witzieshoek geplaatst, alwaar hij sedert dien tijd, onder opzicht van een Kommandant steeds gelukkig en vreedzaam leeft.

Het verzoek van Letsea en Molitsane om insgelijks als onderdanen te worden toegelaten was ook toegestaan, op voorwaarde, dat zij eerst de boete door het Britsch Gouvernement van hen gevorderd, wegens den inval door hen in Natal gedaan in Juni 1865, zouden betalen.

Het plan zan den President was om ze later naar het district Kroonstad in de nabijheid van Liebenbergsvlei te verplaatsen. In den tusschentijd werd hun verlof gegeven nog in het Veroverd Grondgebied, aan deze zijde der Caledonrivier, te blijven.

In plaats echter van stil en rustig te leven, begonnen deze twee opperhoofden onmiddellijk de gaten en kransen van Korannaberg en van andere bergen in die buurt te verschansen. De Kommandant, dien Letsea beloofd had bij zich te ontvangen, werd door hem weggezonden.

In de maand Juni 1867 werd Bush, een rondreizend handelaar, te Mekwatling vermoord door een kleinzoon van Molitsane, en in Juli van hetzelfde jaar werd Krijnauw op verraderlijke wijze vermoord door een zoon van Molitsane, terwijl hij bezig was in zijnen tuin te arbeiden.

Daar Moshesh weigerde de misdadigers, die naar hem gevlucht waren, uit te leveren, werd, in Augustus 1867, wederom oorlog tegen hem verklaard.

Ditmaal waren President en volk vast besloten, dat dit de laatste Basoeto-oorlog moest zijn. De Gerechtshoven werden gesloten, Gouvernementsnoten, met gedwongen koers of "bluebacks," zooals zij genoemd werden, gemaakt, en een groot commando opgeroepen, onder bevel van de Kommandanten Jooste, Joubert, Pansegrouw, Cornelis de Villiers, Finlay, Vorster, de van der Merwe's, Fouche, en anderen.

Daar de Basoeto's het niet durfden wagen onze legermacht in 't open veld te ontmoeten, verborgen zij zich achter schansen en in spelonken. Doch zij werden spoedig genoodzaakt de gaten en kransen van Korannaberg, Klokolani, Marakabi, Letsoane's stad,

Platberg en Langeberg te verlaten, en het Veroverd Grondgebied aan deze zijde van de Caledon te ontruimen.

Aan de overzijde der rivier werden de Basoeto's, door het bestormen van Makwaaisberg op 7 Januari, van den Bleka op 19 Januari, van Tandjesberg op 28 Januari en van Kiemie op 22 Februari 1868, met schrik vervuld.

Eindelijk, toen alle bergsterkten in Basoetoland, uitgezonderd Thaba Bosigo, ingenomen waren, met groot verlies aan den kant der Basoeto's; toen hun koren en gezaaide overal vernield, en bijna al hun vee afgenomen was; toen, als laatste redmiddel, zond Moshesh een verzoek aan den Britschen Hoogen Commissaris, smeekende hem en zijn volk als Britsche onderdanen aan te nemen. Hierin stemde Sir Philip Wodehouse toe, en op 12 Maart 1868 werd bij proclamatie door hem bekend gemaakt, dat Basoetoland aan het Britsche Rijk gehecht was.

Daar deze proclamatie strijdig was met de Conventie van Bloemfontein, waardoor de Britsche Regeering zich verbond geen bondgenootschap met inboorlingstammen ten noorden van de Oranjerivier aan te gaan. trachtte de President den Hoogen Commissaris te bewegen de annexatie te herroepen. Doch de briefwisseling over dit onderwerp gevoerd had geen ander gevolg dan dat Sir Philip in zijn voornemen volhardde.

Toen werden de WelEerw. Heer van de Wall en Kommandant Cornelis de Villiers als een Deputatie naar Engeland gezonden, om bij de Rijksregeering tegen de handelwijze van den Hoogen Commissaris te protesteeren; doch ook dit was te vergeefs.

Het was gedurende dezen tijd, dat eenige ontrouwe burgers van dezen Staat, die vooral ontevreden waren

over het maken van zooveel papieren geld, het den standvastigen en getrouwen Staatspresident erg lastig maakten, en zelfs zoo ver gingen dat zij eene deputatie naar Sir Philip Wodehouse naar Aliwal zonden, hem verzoekende den Vrijstaat zijne onafhankelijkheid te ontnemen. Voor Gouverneur Wodehouse, die in dezen laatsten oorlog steeds meer en meer de partij van onzen vijand had getrokken, waa zulk een gedrag van den kant van inwoners van dezen Staat koren op zijn molen.

Eindelijk op 12 Februari 1869 werd de "Tweede Conventie van Aliwal Noord" tusschen den Hoogen Commissaris en den President gesloten, waarbij Basoetoland een gedeelte van het Britsche Rijk werd; de grenslijn zooals in 1865 bepaald finaal werd vastgesteld, en Molappo als Britsch onderdaan aangenomen.

Sedert dien tijd heeft de Regeering der Kaapkolonie en later die van Engeland het "voorrecht en het genot" gesmaakt van deze lastige natie te besturen.

HOOFDSTUK X.

President Brand's 2de vijfjarige Ambts-bekleeding van 4 Mei 1869 tot Mei 1874.

Keate Award en de Diamantvelden.—Keate Award, Februari 1870.—Dispuut met Waterboer over de "Campbell Gronden."—Sir P. Wodehouse als arbiter gekozen. verlaat Zuid-Afrika in 1870 zonder over het dispuut te beslissen.—Ontdekking van diamanten.—Agent van Waterboer maakt aanspraak, niet alleen op de Campbell gronden, maar ook op een gedeelte van den Vrijstaat.—Sir Henry Barkly annexeert de Diamantvelden onder den naam van Griqualand West, in October 1871.—De Vrijstaat protesteert.—Gevaarlijke ziekte van den President. Inbeslagneming van met ammunitie beladen wagens te Magersfontein.—Teruggave der wagens en betaling van £600.

Daar de moeielijkheden met de Basoeto's geeindigd waren, had de Vrijstaat nu op zijne oostelijke grens een duidelijke en onbetwiste lijn.

In Februari 1870 werd ook, door de beslissing van Gouverneur Keate van Natal, de kwestie tusschen den Vrijstaat en de Zuid-Afrikaansche Republiek, betrekkelijk den eigenlijken oorsprong van de Vaalrivier, zijnde deze rivier door beide partijen erkend als de ware scheiding tusschen de twee republieken, uitgemaakt. Ofschoon de Vrijstaat door deze uitspraak of "Keate Award," zooals zij gewoonlijk genoemd wordt een gedeelte van zijn beste grondgebied verloor, ging er nochtans dit voordeel mede gepaard, dat de noordergrens tusschen de twee staten voor altijd bepaald werd.

Ten zuidwesten van de Zuid-Afrikaansche Republiek lag aan de overzijde van de Vaalrivier, een groot stuk grond, waarop de Vrijstaat aanspraak maakte, daar het in het jaar 1862 door President Pretorius van Adam Kok, tezamen met andere gronden gekocht was voor de som van £4000.

Dit stuk grond droeg den naam van "de Campbell gronden." Deze aanspraak van den Vrijstaat werd door het Griqua-opperhoofd, Waterboer, weersproken. Men beschouwde de zaak echter van niet veel belang, daar deze dorre, woeste streek gronds niet meer dan 6 pence per morgen waard was. Sir Philip Wodehouse werd uitgenoodigd in het dispuut scheidsrechter te zijn, waarin hij ook toestemde; doch in het begin van 1870 verliet hij Zuid-Afrika zonder eenige uitspraak te hebben gegeven. Kort na zijn vertrek, echter, viel er iets voor, waardoor deze aanspraak van onzen Staat van zeer groote beteekenis is geworden. Er werden namelijk in het westelijk gedeelte van den Staat en juist in de nabijheid van de "Campbell Gronden" langs Vaalrivier voor het eerst diamanten ontdekt.

Deze gronden, waarin zich de voornaamste Diamantmijnen bevinden. hadden vele jaren lang een gedeelte van den Oranjevrijstaat uitgemaakt, en sommige plaatsen waren steeds in bezit geweest van, en bewoond door, onze burgers op certificaten uitgereikt door den Britschen Resident reeds in den tijd der Souvereiniteit. Doch nu maakte de Agent van Waterboer aanspraak, niet alleen op de "Campbell Gronden," maar ook op het geheele land zoover oostwaarts als eene lijn getrokken van Davidsgraf, nabij de samenvloeiing der Riet en Modderrivier, tot aan Platberg en Vaalrivier. Terwijl van den kant van onze Regeering vergeefsche pogingen aangewend werden om de zaak

door onpartijdige arbiters beslist te krijgen, nam Sir Henry Barkly, Gouverneur der Kaapkolonie, het aanbod van Waterboer aan om hem en zijn volk met de gronden, waarover het dispuut liep, onder Britsch bestuur te plaatsen.

Evenals Sir Philip Wodehouse betrekkelijk Basoetoland had gehandeld, zoo ging ook Sir Henry Barkly nu te werk met betrekking tot de Griqua's van Waterboer. In October 1871 werd het grondgebied, thans bekend onder den naam van Griqualand West, aan het Britsche Rijk gehecht, en later, ook op dezelfde wijze als met Basoetoland het geval was geweest, bij de Kaapkolonie gevoegd.

Deze gewelddadige inbezitneming, welke aldus op naam van Waterboer in lijnrechten strijd met artikel 2 der Conventie van Bloemfontein plaats vond van een uitgestrekt grondgebied, waarop dat opperhoofd niet het minste recht had, moest de Vrijstaat zich, onder protest, laten welgevallen, daar onze Staat zich niet sterk genoeg achtte zijne rechten met de wapenen te handhaven. Eene breedvoerige briefwisseling vond gedurende het laatste gedeelte van 's Presidents tweede ambtsbekleeding plaats. Ongelukkig was het ook, dat het hoofd van den Staat in dezen tijd zoo gevaarlijk krank werd, dat de geneeskundigen alle hoop op herstel opgaven. Door Gods genade echter genas hij en was in staat, in de maand Juni 1873, de vele werkzaamheden aan zijne betrekking verbonden, te hervatten.

Terwijl de President ernstig, en zooals iedereen vreesde, doodelijk ziek lag, viel er iets voor in de nabijheid der Diamantvelden, dat, niettegenstaande de sterke begeerte van dezen Staat om zijne rechten op vreedzame wijze te doen gelden, eene vredebreuk bijna onvermijdelijk scheen te maken. Op een last-

brief door den Landdrost van Jacobsdal verleend, werden 6 wagens, met geweren en ammunitie beladen, die, strijdig met de wet, den Staat doortrokken, te Magersfontein in beslag genomen. Hierop kwam een vertegenwoordiger van het Britsch Gouvernement naar Bloemfontein en vorderde, dat die wagens binnen 24 uur aan hem zouden uitgeleverd worden, en ook dat binnen denzelfden tijd de Regeering van dezen Staat £600 aan hem zoude betalen als vergoeding voor het inbeslagneme dezer wagens. De meerderheid der Commissie van Bestuur of het "Driemanschap," bestaande uit de heeren W. W. Collins, J. Sehnehage en G. du Toit, aan wie gedurende de ziekte van President Brand het bestuur was opgedragen, was verrast door dezen onbeschaamden eisch, die, naar alle waarschijnlijkheid, bedoeld was om eene botsing te veroorzaken. Zij besloot, om alle moeielijkheden te voorkomen, de wagens met hun inhoud terug te leveren, en de gevorderde £600 te betalen.

HOOFDSTUK XI.

President Brand's 3de Ambts-bekleeding van 4 Mei 1874 tot 9 Mei 1879, 4de van 9 Mei 1879 tot Mei 1884, en 5de van Mei 1884 tot zijn overlijden op 14 Juli 1888.

Het dispuut over de Diamantvelden duurt voort.—Graaf Carnarvon noodigt afgevaardigden uit om hem te Londen te bezoeken.—De heer Froude en Confederatie.— De President afgevaardigd in het begin van 1876.—De Vrijstaat doet afstand van Griqualand West, tegen betaling van £90,000.—Het land heeft nu eene vaste grens.—Voorspoed en vooruitgang.—Annexatie van het Barolong Grondgebied, Juli 1884.—Onderhandelingen over Federale Unie met de Zuid Afrikaansche Republiek, en over een Tolverbond en Spoorwegen met de Kaapkolonie en Natal.—Congres te Bloemfontein, October 1887.—Conferentie te Kaapstad, Februari 1888.—Ziekte en overlijden van President Brand, 14 Juli 1888.—Hoofdrechter Reitz door den Volksraad tot kandidaat voor het Presidentschap gesteld, Augustus 1888. tot President gekozen op 18 December 1888, en als zoodanig ingezworen op 10 Januari 1889.—Besluit.

Op 4 Mei 1874 werd de heer Brand voor den 3den, op 9 Mei 1879 voor den 4den, en in Mei 1884 voor den 5den keer ingezworen.

Het dispuut tusschen dezen Staat en den Britschen Hoogen Commissaris aangaande de Diamantvelden duurde eenige jaren en onze Regeering bleef steeds protesteeren tegen de annexatie van Griqualand West. Na verloop van tijd echter zijn de brieven van het Britsche Ministerie van vriendelijker en meer verzoenenden aard geworden.

Een nieuw Ministerie kwam aan het bestuur met Graaf Carnarvon als Secretaris van Staat voor Kolonien. Hij was begeerig een Confederatie der Staten

en Kolonien van Zuid-Afrika tot stand te brengen, en zond dus eerst den welbekenden geschiedschrijver, den heer J. A. Froude, hierheen om over den toestand van zaken te rapporteeren, en noodigde daarna afgevaardigden uit om hem te Londen te ontmoeten.

In het begin van 1876 verzocht de Volksraad den President persoonlijk naar Engeland te gaan om aldaar met Graaf Carnarvon te onderhandelen, en dat lichaam gaf hem tevens volmacht om eene schikking over de lijnnwestie te treffen, doch den President werd geene macht gegeven om aan eenige discussies de Confederatie betreffende, deel te nemen.

Overeenkomstig deze machtiging ging de President naar Engeland, en het gevolg zijner zending was, dat de Britsche Regeering aan den Vrijstaat £90,000 betaalde, op voorwaarde dat deze Staat van zijne aanspraak op Griqualand West afstand deed.

Dus heeft deze Republiek eindelijk eene vaste en erkende grenslijn aan alle kanten verkregen, en al heeft het land ook veel moeten doorstaan en veel onrecht moeten lijden, en veel grond, welk ons wettig toebehoorde, moeten afstaan, zoo is toch het bezit van onbetwistbare landpalen een groot voordeel voor een klein en betrekkelijk zwak land.

Zijne uitwendige moeielijkheden achter den rug hebbende, was de Oranjevrijstaat in staat gesteld de aandacht uitsluitend te bepalen bij zaken van inwendig belang.

Deels om deze reden, en deels door den vooruitgang van handel en landbouw, veroorzaakt door de ontdekking der Diamantvelden, trad de Staat een tijdperk van ongekenden voorspoed en vooruitgang in. Het papieren geld ("bluebacks") dat in de moeitevolle tijden van den Basoeto-oorlog gemaakt was, werd teruggetrokken en vernietigd. Voor de opvoeding

werd veel gedaan; de Rechtspleging verbeterd; het Postwezen op beteren voet gebracht; telegraaf-lijnen werden in alle richtingen aangelegd; publieke kantoren en doelmatige gevangenissen in alle dorpen en steden opgericht; en een begin gemaakt met het aanleggen van bruggen over sommige rivieren.

Terwijl de Vrijstaat aldus vrede en voorspoed genoot, hadden in de Zuid-Afrikaansche Republiek de gebeurtenissen plaats, die op den 12den April 1877 leidden tot de wederrechtelijke annexatie van dat gebied door de Britsche Regeering, en vier jaren later tot den vrijheidsoorlog der Transvalers, Toen na de herhaalde overwinningen onzer Transvaalsche broeders bij Bronkhorstspruit, bij Langesnek, Schuinshoogte, de Amajuba, nieuwe hulptroepen uit Engeland aanrukten, en de strijd door de deelneming van Vrijstaatsche burgers en vele bewoners der Kaapkolonie, een algemeene en bloedige oorlog dreigde te worden, trad President Brand als bemiddelaar tusschen de strijdende partijen op, en wist het zoover te brengen, dat er eerst een wapenstilstand tot stand kwam, en daarna eene koninklijke Commissie werd benoemd om de grieven der Transvalers te onderzoeken, en hen recht te laten wedervaren. De President begaf zich in Maart 1881 naar het tooneel van den krijg en, als vertrouwde vriend van beide partijen wist hij, met herstel van de onafhankelijkheid der Zuid-Afrikaansche Republiek, den vrede en de eendracht voor onzen Staat en geheel Zuid-Afrika te bewaren.

Den 10den Juli 1884 kwam te Bloemfontein het bericht, dat Samuel Moroka en zijn volgelingen een aanval op Thaba 'Nchu gedaan en het hoofd Sepinare, die in 1882 den ouden Moroka, den trouwen bondgenoot der voortrekkers was opgevolgd, gedood

hadden. Naar aanleiding van de onordelijkheden, welke daardoor in Moroka's land voorvielen, werden de burgers van de districten Bloemfontein, Winburg, Ladybrand en Caledonrivier opgecommandeerd; een maatregel die vooral noodig was bij eene mogelijke vredebreuk met de Basoeto's. De Staatspresident begaf zich in persoon naar de plaats der ongeregeldheden en beval Samuel zich onmiddellijk over te geven, na eerst het Barolong Grondgebied als Vrijstaatsch te hebben geproclameerd. Zoo eindigde de onafhankelijkheid van dit kleine rijkje, dat door den moord van Sepinare regeeringloos was geworden. De commando's gingen naar huis zonder dat één droppel bloeds door onze burgers gestort werd; aan de zijde der Kaffers vielen eenige volgelingen van Sepinare, waaronder "Lange Jan," die zijn leven gaf om dat van zijn kaptein te redden, en een 20tal mannen van Samuel.

Door de aanhechting van het Barolong Grondgebied is de Vrijstaat in bezit gekomen van eenige duizenden morgen prachtig weiveld.

Omstreeks dezen tijd heerschte in geheel Zuid-Afrika een stilstand in handel en nijverheid en geldschaarschte, die zich ook in ons land deed gevoelen. Roekelooze speculatie in aandeelen in de diamantmijnen aan den eenen kant, daling der prijzen van producten op de markt te Kimberley, tengevolge der spoorwegverbinding met de Kaapkolonie aan den anderen kant, waren hiervan de voornaamste oorzaken. Gelukkig kwam in dien toestand eene verandering door de ontdekking der Goudvelden in de Transvaal. De verbazend snelle ontwikkeling der goud-industrie, het toestroomen van duizenden en het plotseling als uit den grond verrijzen van middelpunten van verkeer, die nieuwe markten schiepen voor onze producten en

den handel deden herleven, brachten een gunstigen omkeer in den algemeenen toestand.

Het groote doel van de Transvaalsche Regeering was nu door het verkrijgen van eenen spoorweg naar Delagoa Baai zich zooveel mogelijk onafhankelijk te maken van Britschen invloed. De Kaapkolonie daarentegen was begeerig door de verlenging harer spoorweglijnen door den Vrijstaat de nieuwe Goudvelden en markten in de Transvaal te bereiken, hetgeen President Kruger in het belang der Delagoa-lijn wenschte, zooal niet te verhinderen dan toch te vertragen. Tegelijkertijd was het verlangen naar een nauwere vereeniging tusschen de beide verwante volken van Vrijstaat en Transvaal in den laatsten tijd wederom verlevendigd. Ten einde omtrent deze punten tot eene verstandhouding te geraken, werden onderhandelingen tusschen de verschillende Kolonien en Staten aangeknoopt. In het begin van het jaar 1887 bezocht eene deputatie uit de Kaapkolonie Pretoria en Bloemfontein, om de gevoelens der Republieken omtrent spoorwegverlenging te leeren kennen; in Mei daaraanvolgende ging eene Deputatie uit onzen Volksraad naar Pretoria, en in October van hetzelfde jaar kwam President Kruger met eene commissie uit den Volksraad der Zuid-Afrikaansche Republiek te Bloemfontein, ten einde met President Brand en eene Commissie uit onzen Volksraad nauwere politieke vereeniging en spoorwegverbinding te bespreken.

Al deze conferentien bleven echter zonder praktisch gevolg, daar de Commissies het niet konden eens worden omtrent een gemeenschappelijken grondslag, waarop zou kunnen voortgebouwd worden.

In Februari 1888 had er te Kaapstad een Conferentie plaats van afgevaardigden uit de Kaapkolonie, den Vrijstaat en Natal (de Zuid-Afrikaansche Repu-

bliek had geweigerd er aan deel te nemen) ter bespreking van een Tolverbond en Spoorwegverbinding, Op deze Conferentie werd allereerst het recht van den Vrijstaat erkend op een billijk aandeel in de invoerrechten door de Kolonien geheven op goederen voor dit land bestemd. Verder werden zekere voorstellen aangenomen tot het sluiten van een Tolverbond tusschen de drie vertegenwoordigde landen.

In de maand Maart 1888 werd President Brand, wiens gezondheid gedurende de laatste 15 jaren weinig te wenschen had overgelaten, door eene hartkwaal aangetast,en ofschoon hij in Mei daaraan volgende zoover hersteld was dat hij in persoon de Volksraadzitting kon openen en, toen hij door den Raad voor de zesde maal tot kandidaat bij de aanstaande Presidentsverkiezing werd benoemd, de kandidatuur aannam, was het hem niet vergund die verkiezing te beleven en, bezweek hij op 14 Juli aan een plotseling vernieuwden aanval zijner kwaal.

Ons geheele land werd door dit verlies in rouw gedompeld. Zoowel om zijne voortreffelijke hoedanigheden als mensch en staatsman, als om de onwaardeerbare diensten die hij gedurende zijn bijna vijf-en-twintig jarig bestuur aan dit volk en aan geheel Zuid-Afrika bewezen heeft, zal Johannes Henricus Brand in het hart des volks blijven leven, en zijne nagedachtenis in dierbaar aandenken worden gehouden.

In Augustus werd door den Volksraad de Gouvernements-secretaris, de heer P. J. Blignaut, tot Waarnemend Staatspresident aangesteld, en Hoofdrechter Reitz tot kandidaat voor het Presidentschap gesteld, en bij de verkiezing op 18 December werd laatstgenoemde met nagenoeg algemeene stemmen tot President gekozen.

HOOFDSTUK XII.

President Reitz (10 Januari 1889).

Hoofdrechter Reitz als Staatspresident ingezworen 10 Januari 1889 —Volksraad besluit tot aanleg van den Spoorweg Norvalspont-Bloemfontein door de Regeering der Kaapkolonie aan te leggen, Januari en Mei 1889.—Conferentie te Bloemfontein waarop een Tolverbond voor 4 jaar wordt gesloten tusschen de Kaapkolonie en den Vrijstaat, Maart 1889.—Besloten Spoorweg aan te leggen tusschen Natal en Harrismith, Juni 1890.—Conventie van Potchefstroom.—Spoorweg naar Bloemfontein geopend 17 December 1890, en besloten dien voortte-zetten tot Viljoensdrift. aan Vaalrivier, en ook de lijn van Burgers-dorp over Bethulie naar Springfontein te bouwen.—Onderwijs Ordonnantie gewijzigd.—Gunstige financieele toestand.—Besluit.

De heer F. W. Reitz werd op 10 Januari 1889 als Staatspresident ingezworen.

Het begin zijner regeering kenmerkte zich door groote bedrijvigheid op het gebied van politiek en handels-verkeer met de naburige koloniën en staten.

Tijdens de buitengewone zitting van den Volksraad in Januari werd besloten tot aanleg van den spoorweg van Norvalspont aan de Oranjerivier naar Bloemfontein, terwijl in de aanstaande Mei-zitting de concessie tot het aanleggen van dien spoorweg aan de Regeering der Kaapkolonie werd toegekend op voor onzen Staat hoogst voordeelige voorwaarden, daar de aanleg onze Regeering niets kost, en zij zich het recht heeft voorbehouden te eeniger tijd de lijn overtenemen.

In de maand Maart van hetzelfde jaar had te Bloemfontein eene Conferentie plaats van afgevaardigden van de Kaapkolonie, Natal en den Oranjevrijstaat, waarbij de Kaapkolonie en de Vrijstaat overeenkwamen

een Tolverbond te sluiten, tot hetwelk Natal echter weigerde toetetreden, omdat naar hare beschouwing het toltarief der Kaapkolonie te hoog was. Dit Tolverbond trad in werking op 1 Juli 1889, en werd voorloopig voor 4 jaren gesloten, waarna het kan opgezegd of gewijzigd worden. Volgens deze overeenkomst wordt een aandeel in de invoerrechten op goederen voor den Vrijstaaat bestemd door de Kolonie aan ons uitgekeerd, welk aandeel voor het jaar 1890—91 meer dan £88,000 heeft bedragen.

Daar noch Natal, noch de Zuid-Afrikaansche Republiek tot het Verbond waren toegetreden, zag onze Regeering zich verplicht langs de grenzen dier landen tol te heffen, hetgeen in de noordelijke districten eenige ontevredenheid veroorzaakte. Het is echter te verwachten dat dit bezwaar spoedig door de toetreding dier landen tot het Verbond zal worden opgeheven.

Verder had in dit jaar nog eene ontmoeting tusschen de Presidenten van de Z. A. Republiek en den Vrijstaat plaats te Potchefstroom, waarbij de oude vriendschap tusschen de beide zuster-staten bevestigd werd, hoewel van de voorgestelde Federale Unie niet gekomen is, en een conventie tot stand kwam waarbij spoorwegverbinding tusschen Natal en de Transvaal niet dan met wederzijdsch goedvinden zou kunnen plaats hebben tot tijd en wijl de verbinding van Pretoria met Lorenço Marques zou voltooid zijn.

De spoorweglijn naar Bloemfontein werd voor het verkeer geopend op 17 December 1890. Bij de feesten te dier gelegenheid gegeven waren tegenwoordig de Gouverneurs der Kaapkolonie en van Natal, en de Staatssecretaris der Z. A. Republiek, alsmede de Eerste Minister der Kaapkolonie, de heer Rhodes, met twee andere leden van het Ministerie. Op eene

Conferentie tusschen deze Ministers en afgevaardigden van onzen Staat werd een Conventie aangegaan tot voortzetting van de spoorweglijn dwars door den Staat langs Kroonstad naar Viljoensdrift aan de Vaalrivier, welke Conventie door den Volksraad in buitengewone zitting werd bekrachtigd, en tevens besloten tot het bouwen der taklijn van Burgersdorp over Bethulie naar het station Springfontein aan de hoofdlijn. Bovendien verbond de Koloniale Regeering zich, zoo zij daarom verzocht werd, te eeniger tijd na verloop van drie jaar, een zoogenaamde graanlijn te bouwen, d.w.z., eene lijn van de graanvoortbrengende Oostelijke districten, ergens in de nabijheid van Ladybrand, naar een punt van de hoofdlijn.

Aangezien in de zitting van Mei 1890 de Volksraad ook aan de Kolonie Natal concessie verleende tot aanleg eener lijn van Ladysmith naar Harrismith, is de Vrijstaat, zonder dat het het land een penny gekost heeft, thans met de voornaamste zeehavens verbonden, terwijl toegang per spoorweg voor ons graan, onze steenkolen en andere producten tot de markten van Johannesburg en Kimberley weldra te verwachten is.

Met deze verbetering in de middelen tot verkeer met de naburige landen houdt de vooruitgang in andere op zichten gelijken tred.

Er werd een Departement van Openbare Werken opgericht, aan hetwelk de gewichtige taak is toevertrouwd van het verbeteren der wegen, het maken van bruggen, en oprichten van publieke gebouwen, waartoe de gunstige financieele toestand de Regeering thans in staat stelt.

In de Raadszitting van 1891 werd besloten de na vaststelling der begrooting overschietende gelden geheel te besteden tot het maken van bruggen in verband met de hoofdwegen, ten einde den toegang van

alle deelen des lands naar den spoorweg te verzekeren, en met dit werk is reeds een krachtig begin gemaakt.

Overal ziet men dan ook sporen van vooruitgang; in de hoofdstad verrijst een even fraai als ruim gebouw voor de zittingen van den Volksraad, en een Hospitaal, terwijl in alle deelen des lands nieuwe Gouvernementskantoren en Schoolgebouwen worden opgericht of vergroot en verbeterd. Te midden van dezen vooruitgang op stoffelijk gebied wordt de gewichtige zaak der volksopvoeding niet uit het oog verloren.

In Mei 1890 werd door den Volksraad eene Commissie benoemd bestaande uit Volksraadsleden en Onderwijzers, ten einde met den Inspecteur van Onderderwijs de Ordonnantie op het Onderwijs zoodanig in te richten dat het onderwijs meer toegankelijk zou worden voor bewoners van het platteland. De voorstellen dezer Commissie werden in de zitting van 1891 grootendeels goedgekeurd, en tengevolge der bepalingen dezer Ordonnantie verrijzen overal op het platteland wijks- en rondgaande scholen, zoodat het te verwachten is dat de goede gevolgen dezer verspreiding van de zegeningen van opvoeding en onderwijs over de lengte en breedte van ons land niet zullen uitblijven.

Terwijl wij dit kort overzicht der voornaamste gebeurtenissen van het ontstaan van onzen Staat tot zijn tegenwoordige ontwikkeling besluiten, kunnen noch willen wij nalaten de jeugd van ons land, voor wie dit werkje bestemd is, te wijzen op de wonderbare leiding der Goddelijke Voorzienigheid, die den Staat uit een klein begin, na een tijdperk van bange onzekerheid, tot de tegenwoordige mate van bloei en volksgeluk gebracht heeft, en haar op te wekken tot dankbaarheid, allereerst aan God en daarna aan de dappere en getrouwe mannen, die gedurende het 38-

jarig bestaan onzer Republiek, goed en bloed voor hun land en volk hebben veil gehad. Hun voorbeeld vure ons tot navolging hunner getrouwheid en vaderlandsliefde aan:

O Vaderland, geliefde grond!
Tot 's levens allerlaatste stond
Blijft ge aan ons harte heilig;
En zijn we ook klein in tal en kracht,
Geen nood, want eendracht schenkt ons macht,
En met haar zijt gij veilig.

